

ՓԱՐԱՄԱԶ

ՁԵՌՔԵՐԸ ՎԵՐ

ԿԱՄ

ՃՈՒՂՈՒՊՐԻՍՏՆԵՐԸ

ԹԱՏԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵԲ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՄԲ

ԻՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻՑ

(ՊԲԸ ՏԵՂԻ Է ՈՒՆԵՆՈՒՄ 1907 Թ., ԲԱԳԻՈՒՄ)

—o<-|->o—

ՏՊԱՐԱՆ

«ԵՐԻՏՍՍՈՐԴ ՀԱՅԱՍՏԱՆ»Ի

1917

Շ Ի Ք Ա Կ Օ

891.99

Վ-30

ՅՃԻՅԵ
42-30

-6 NOV 201

Հրտ. Ս. Դ. Հնչ. Ամեր. Շրջ. Գրծ. Յանձն.ի Թիւ 17

ՓԱՐԱՄԱԶ

ՁԵՌՔԵՐԸ ՎԵՐ

ԿԱՄ

ՃՈՒՂՈՒՊՐԻՍՏՆԵՐԸ

ԹԱՏԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՔ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՄԲ

ԻՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻՑ

(ԴԷՊՔԸ ՏԵՂԻ Է ՈՒՆԵՆՈՒՄ 1907 Թ., ԲԱԳԻՈՒՄ)

—o«-†-»o—

ՏՊԱՐԱՆ

«ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅԱՍՏԱՆ»Ի

1917

Շ Ի Ք Ա Կ Օ

28.08.2012

ՓԱՐԱՄԱԶ

64541-62

Փ Ա Ր Ա Մ Ա Ջ

(Կենսագրական համառոտ ծանոթութիւն)

Գողթնեաց զաւառի Մեղրի գիւղից: Իսկական անունն էր Մատթէոս Սարգիսեան: Տաճկաստանում ապրում էր՝ Ռոտտսթոցի ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ անունով:

Գրել ՓԱՐԱՄԱՋի կենսագրականը՝ կը նշանակէ պատմել Հայ Յեղափոխութեան պատմութիւնը՝ ընդհանրապէս, Սօցիալ Դէմօկրատ Հնչակեան Կուսակցութեանը՝ մասնաւորապէս:

Մեր վերծնուող կեանքի բոլոր ուրախ եւ տխուր փուլերի մէջ՝ նա որոշեալ, փառաւոր բաժին ունի:

Զկայ Հայ Պաշտարի շրջանի մէջ մի էջ, ուր՝ ՓԱՐԱՄԱՋի շունչը, նրա եռանդը, խանդավառութիւնը, իրական գործակցութիւնը իր վճռական դերը ունեցած չլինի:

Բերլինի դաշնագրութեան ՅԱՐԳ լօգուածը, ո'չ միայն մնացել էր անիրագործելի, այլեւ Գերմանական զիւանագիտութիւնը, դեռ 1882-ին Թիւրքիային ապահովել էր, որ նա մեռած տառ էլ կը մնար:

Դուլցինիօյի խնդիրը աչդ պայմանով էր կարգադրուած:

Ծերունի Գլադստոնը իր վերջին բողոքագիր-ծանուցագիրը տուած էր. ամէն ինչ մնացել էր առանց զրական արդիւնքի:

Սուլթան Համիտը իր հաշտօնի ջաղաքականութիւնը սկզբնաւորել, սխառմաթիբ գործադրութեան մէջ էր գրել:

Հալաետանը, Հայ Ազգը տառապանքի, խողխողումի, բնաջնջումի գործողութեան մէջն էին գրուել:

Մայր Հայրենիքի մէջ՝ Հայ Ժողովուրդի չարչարանքը, նրա բազմադիմի ցաւերը ծնել էին անկախ

ոգիներ, ազատասէր, բռնութեան լծին չհամակերպող երիտասարդներ:

Սրանք խմբակներ կազմելով՝ Լեռները, Բարձունքներն էին ապաստանած եւ Հայ ընդդիմադրական, պաշտարող, մարտական ոգին կազմակերպած:

Հայ լեռները, ձորերը, գետերը, Հայ երկինքը նոր կեանքի չէմքին էին կանգնած:

Կ. Պօլսոյ եւ ծովեզերեայ ա'յլ քաղաքների մէջ, Հայ երիտասարդութեան «զաւառացի» մասը սկսել էր մտմտութի մէջ ընկնել. նա փնտռում էր ուղին, շարժուելու կամէութիւն էր ցոյց տալիս:

Այլ էր տեսարանը Կովկասի մէջ: Անտեղ ամէն ինչ Հայկական էր. ամէն քաղաքի ու շրջանի անհուն տառապանքը արձանացած, կարկառուն ձեւեր էր առած. զուլումի աշխարհից դուռնադուռնու փախչողները կենդանի վիճակներ էին. նրանք պատմում, ձայնի ալիքներին էին տալիս իրենց ցաւը, իղձը: Նրանք մատնանիչում էին ձեռքը, որ իրենց վրան էր բարձրացել եւ սպանել աշխատում:

Կար անտեղ կորովալից զարգացած երիտասարդութիւն. նա տոգորուած էր ժամանակակից դադախարներով, գիտէր կեանքի արժէքը, հասկացել էր պարտականութեան չափը, սահմանը: Նա առողջ, անձնուէր էր, ժողովրդական խաւերից բղխած: Նա քաղաքական, տնտեսական, համեմատական ապահովութիւն էր վայելում, միջոց ունէր աւելի լայն չափերով պարապելու Տաճկա-Հայ տառապանքով, ա'յն Դատով, որ իրենն էլ էր:

Կովկասը եթէ Մայր Հայրենիքից արհեստական սահմաններով էր բաժանուած, բայց բարոյապէս, մտաւորապէս չէր զաղարում միութիւն, ամբողջութիւն կազմելուց: Նա ապահով վայրի մէջ՝ հարազատ

շարունակութիւնն է՝ չղթալի օղակների մէջ դալարուող իր եղբայրների, արիւնակիցների:

Ու Կովկասը, նրա խորհող, բանիմաց, զգայուն երիտասարդութիւնը մտաւ պատմական երկունքի մէջ:

Ամէն ինչ ինքնաբերաբար, ինքնաբուղիս էր, արդիւնք Հայ չառաջադէմ կեանքի:

Չկար քաղաք, մանաւանդ Տաճկաստանի սահմանների մօտ եզրը, — Երեւան, Աղէքսանդրապօլ, Ղարս, Սարի-Ղամիշ, Հին-Նախիջևան, եւայլն, — որ իր տեղական խմբակին կազմակերպութիւնը ունեցած չլինէր:

Վայոց Ձորի (Դալարադեազ) լեռնական գիւղացիներն անգամ խմբակցութիւններ էին կազմած: Բոլորի էլ նպատակն էր Տաճկա-Հայաստանի ազատագրութեան սուրբ, պատմական, մուխրական Գործը:

Ամէն ինչ խառն ի խառն էր: Ողբերգութիւնը, եռանդը՝ բոլորի շարժիչ ոյժը:

Դա ժողովրդների զարթոնքի տարերային հոսանքը, առաջին շրջանն էր:

ՓԱՐԱՄԱՁը պատմական անդ ուղիս արդիւնքն էր:

Նրա դործօն, բնականից ըմբոստ հոգին ալիւս իրեն հանդիստ չի տալիս:

Հակառակ իր ծնողներին թախանձանքին, իր սուսուցիչների պնդումներին՝ նա թողնում է Ս. Էջմիածնայ Գէորգեան ձեմարանի չորրորդ դասարանը, եւ մտնում է նոր հոսանքի մէջ:

1883-ի դարնանը՝ նա երեւում է Հին-Նախիջևանի մէջ: Քաղաքի երիտասարդութիւնը՝ ծածուկ ժողովներ կազմելով, ազահութեամբ լսում էր նրա դասախօսութիւնները: Դասախօսը համակ բոց, կրակ

էր. նա բոլորի սիրտը իր հետ ունէր :

Այդ ժամանակ, դեռ հազիւ 20 տարեկան, Թիֆլիզի Ներսէսեան Դպրանոցը աւարտած՝ Հին-Նախիջեանի Հայ երկսեռ դպրոցների տեսչութիւնն էի վարում :

Երկու ընկերներիս առաջին ծանօթութիւնը աջնտեղ կատարուեց :

Մինչեւ ուսումնական տարուայ աւարտիլը եւ մեր քրջանի ստուարացումը՝ ընկեր Փարամազին ուղարկեցի Ջահուկ, ուսուցչութեան պաշտօնով : Բայց հազիւ մէկ ամիս աջնտեղ մնալով՝ վերադարձաւ, Պարսկաստան եւ աջնտեղից Տաճկաստան անցնելու հաստատ որոշումով :

Մենք բաժանուեցանք, մի օր երկրի մէջ իրարու գտնելու փոխադարձ խոստումով :

Դալիս է 1887-ը : Հնչակեան Կուսակցութեան հիմնադրութեան թուականը :

Ատրպատականը, ՓԱՐԱՄԱՋԻ ձեռքով պատրաստուած, կազմակերպուած, առաջին անգամից, Յեղափոխական ընդհանուր շղթայի մի օղակը եղաւ : Դա արդիւնք էր Փարամազի ջանքերի : Հնչակեան Կուսակցութեան հիմնադրը, այդ շրջանի մէջ, նա էր գրել :

Փարամազի մի ոտքը Կովկաս է, միւսը Պարսկաստան :

Նրա այդ ժամանակուայ գրութիւնները զմայլելի են :

1895—1897 չարագուշակ թուականն է : ՓԱՐԱՄԱՋԻ իր խմբերի գլուխն անցնելով՝ 13 ահեղ ճակատամարտերից չեռոյ՝ մտնում է Վան : Հազիւ մի քանի ամիս անցած՝ նա ձերբակալուում է իր ընկերներով (Ազատ Ոստանիկը մէկն էր իր զինուորներին),

դատաւարուում է կախաղանի : Ազատում է Ռուսաց եւ Ծրանսիական կառավարութեանց տեղական ներկայացուցիչների ազդու միջամտութեան շնորհիւ : Փարամազի այդ ժամանակուայ արտասանած ճառը կը մնայ մի գլուխ—գործոց՝ Հայ Յեղափոխական պատմութեան էջերի մէջ : Պատմական այդ դրուագը մեր միւս նահատակ Ասօն արձանագրել է իր «Դատաստան» անունով գրքոյկի մէջ :

Փարամազ ուղարկուում է Ռուսաստան, բանտարկուում է, ազատ է արձակուում. իր գործունէութիւնը շարունակուում է :

Եթէ 1887-ին ծնուել էր Հնչակեան Կուսակցութիւնը, 1899-ին նա՝ վերածնունդ էր : Այդ վերածընունդի մէջ էլ որոշեալ եւ մեծ բաժին ունի Փարամազը :

Դօլիցիների շրջանն է :

Ուլում են Հայ եկեղեցական, դպրոցական կալուածները :

Փարամազը Բագուից ճանապարհ է ընկնում, անցնում է մի քանի հազար հոգուց բաղկացած պատգամաւորութեան գլուխը՝ Ս. Էջմիածին, Հայրիկի առաջն է կանգնում Եւրասիանում ընդդիմադրութեան պահանջագիրը՝ լանուս Սօցիալ Դէմօկրատ Հնչակեան Կուսակցութեան, լանուս ամբողջ Հայ Ազգի : Փարամազը, Ժողովրդական այդ հոեւորը, Հայ Դանտօնը, նա այդ ճառի մէջն է՝ թեւերը, կուրծքը, սիրտըն ու հոգին բացած . . . :

Եկեղեցական—դպրոցական գուրբերի չափշտակութեան առթիւ առաջ եկած ընդհարումների, կրօնիների մէջ՝ Փարամազի սիրագործութիւնները միայն սքանչացում կարող են բերել : Նա ամենուրեք է թռչած :

Գօլիցիները երգում է մի Հայ չի թողնել Կովկասի մէջ եւ բոլորին թուրքստան փոխադրել:

Ու Փարամազը կազմակերպում է Գօլիցիների աշխարհադպրոց տեղաբնակից գործը, որ Հայ Յեզափոխական կեանքի մէջ կը մնայ մի անթառամ էջ:

Սկսում է Հայ-Թաթարական կռիւը: Շուշիի, Զանգեզուրի շրջանների հրամանատարը Փարամազըն է:

Հայ հերոսական էություն աչդ դրուագի մէջ՝ ժողովրդական ճշմարիտ հերոս է նա դառնում: Նա ո՛չ միայն հաղարաւորների կեանքն է փրկում, թշնամուն, քախքախում, այլ իր մեծահոգութեան, իր ազամարդութեան պատճառով՝ չարգում է նո՛յն իսկ իր երէկուայ թշնամիներից: Զանգեզուրի շրջանի Թաթար ժողովուրդը (1906) հաղարաւոր ստորագրութիւններով՝ տասնեակ համախօսականներ, հարիւրաւոր շնորհակալական նամակներ ունի թափած Սօցիալ Դէմօկրատ Հնչակեան Կուսակցութեան Կեդրոնական Վարչութեան՝ Փարամազի կատարած դործերի, առաքինութիւնների համար:

Յրեանի աչդ ժամանակուայ նահանգապետը, Ժէներալ Նապօլէօնը, նրա ճակատը համբուրեց, նրա ձիու ասպանդակը բռնեց, ձի հեծցրեց ու չեռեից՝ «Ի՛նչ հրաւալի մարդ է» աղաղակեց:

1905—1907-ին, Հնչակեանութեան մէջ ծագում է դադափարի ուժեղ անհամաձայնութիւն, որ սպառնում է հրապարակական դառնալ: Ընկերների մէկ մասը որոշում է թողնել Տաճկա-Հայկական Դատը եւ Ռուս Սօցիալ Դէմօկրատների հետ միանալով՝ բացառապէս Կովկասով, Ռուսաստանով զբաղուել: Ստուար մասը հաւատարիմ է մնում Տաճկա-Հայ Դատին: Փարամազը այս վերջինի սիւններից մէկը եղաւ:

Եկաւ «Միտհատեան Սահմանադրութիւնը»․ Փարամազը Տաճկաստան է վազում: Պօլսոյ եւ չքակալից մէջ նա երեւան է դալիս՝ որպէս ուժեղ պրօպագանդիստ:

Տեղի է ունենում Սօցիալ Դէմօկրատ Հնչակեան Կուսակցութեան Զ.-րդ Ընդհանուր Պատգամաւորական Ժողովը՝ Կ. Պօլսոյ մէջ:

«Օսմանականութեան» դադափարը պէ՞տք է ընդունիլ՝ թէ ո՛չ: «Խտրիկատի դէմ անողոր պաշարը պէ՞տք է մղել՝ թէ ո՛չ. 75-ի միջից միայն երեք հոգի էին, որ Կուսակցութեան սկզբունքները անվթար պահեցին եւ չառջացրին «հակախտրիստականութեան», «հակաօսմանականութեան» ծանօթ որոշումը: Այդ երեքի միջից մէկն էլ Փարամազն էր:

Թէեւ ծերացած, բայց նա Կեդրոնական Վարիչ Մարմնի ներկայացուցչի պաշտօնով գնում է Տիգրանակերտ, Խարբերդ, Մալաթիա, Կիլիկիա, վերջերս՝ Կարին, Վասպուրական: Այդ շրջանների Հալութիւնը կենդանի վիպ է նրա բեղմնաւոր դործունէութեան:

1913 Սեպտեմբերի 7-ին, Քէօստէնջէի մէջ՝ կաշանում է Սօցիալ Դէմօկրատ Հնչակեան Կուսակցութեան է.-րդ Ընդհանուր Պատգամաւորական Ժողովը: Համեստ աչդ ժողովը իր որոշումներով, հետեւանքներով, առանձին դարազլուլի է կազմում Հայ Յեզափոխական պատմութեան մէջ՝ ընդհանրապէս, Սօցիալ Դէմօկրատ Հնչակեան Կուսակցութեան մէջ՝ մասնաւորապէս:

Այդտեղ էր, որ որոշուեց Կուսակցութիւնը դրնել հակաօրինականութեան (իլլեգալիզմ) վրայ ու պաշտպանել «Հայաստանի Քաղաքական Ինքնավարութիւնը՝ անջատ Թիւրքիայից» որպէս նուազա-

գոյն պահանջ:

Դա մի պատմական որոշում էր:

Վանից՝ այդ Պատգամաւորական Ժողովին ուղղուած էր Փարամազի նամակը, որով նա պահանջ էր դնում Յեղաթիւսական ուղին, հակաօրինականութիւնը ընդգրկել. դա մի վաւերացում է, որ ապագայ սերունդների համար դասական ընթերցանութեան նիւթ կարող է ծառայել. իսկական Փարամազը այդ տողերի մէջն է:

Է. -րդ Պատգամաւորական Ժողովը միաձայնութեամբ Փարամազին ընտրում է Կեդրոնական Վարչութեան անդամ:

Հազիւ երկու-երեք ամիս Պարիզի մէջ, նա իր առաջին, նուիրական պարտականութիւնն է համարում նորից Տաճկաստան մտնել եւ Պատգամ. Ժողովի Յեղաթիւսական, ապստամբական որոշումները գործադրել:

«Ինքնավար Հայաստան՝ անջատ Թիւրքիայից».— Գաղափարաբանը՝ առաջինը ինքը եղաւ, որ իր կեանքը զոհարեց իր գաղափարի իրականացման համար: Միթէ՞ աչքս էս չէր արել Յիսուսը, Սուրբատէսը. . . . :

Նոյճներ Փարամազի նամակներից:

«Եղածը («Միտհատեան Սահմանադրութիւնը») խաղաղութիւն չէ, այլ զինադադար»:

«Իտտիհատ»ի զուլումը չափ ու սահման չունի»:

«Իտտիհատ»ը որոշել է, որպէս երկրի գրութեան տէրը, թէ՛ իր Ժողովրդի եւ թէ՛ Եւրոպական Պետութիւնների առաջ, իր վարկը բարձրացնելու եւ դիրքի տէլը մնալու համար, բաղկացուցիչ ազգութիւններ

րից ո՛ր եւ է մէկից «արեան տուրք» պահանջել, կոտորել: Վաչրը, այս անգամ էլ պիտի լինի Հայաստան, Ենթական Հայը».— (Նամակներ՝ գրուած Տիգրանակերտից եւ Խարբերդից):

«Պարսիկ, Թաթար խուժանը իր ձեռքերը բոցի ներկով է ներկել, հիմայել.— Թուրքի ձեռքը Հայի արեան ներկով է ներկուած.— սրա լուռ վկան են Հայ Լեւոն, Հայ Զուրը, Հայ Հարսը, Հայ Երիտասարդը, ամբողջ Հայաստանը»: (Գրուած Մալաթիայից):

«Հայ Ազգի չառաջդիմութիւնը սաստիկ նախանձ է գրգռում»:

«Տիրող Ազգի հանգման երկիւղը մռայլ ամպի նման լողում է այս երկրի վրայ»:

«Իտտիհատ»ը այդ գգում է»:

Փարամազը սովորութիւն ունէր ծաղկաքաղեր անել բոլոր չաչոնի գրողներից. դրա համար էլ միշտ իր մօտ ունէր մի առանձին տետրակ: Թէ բախտը որքան մեղ պիտի երջանկացնի անմահացած ընկերոջ այդ ձեռատետրերը ձեռք բերելու.— դա ապագային պիտի մնայ:

Առ այժմս զանց չենք ուղում անել «ՃՈՒՂՈՒՊ-ՐԻՍՏՆԵՐ»ի բնագրի վրայ՝ Փարամազի իր ձեռքով գրուած՝ հետեւեալ բնորոշիչ գուարձ անցքը մէջ բերելու:

«Քիրաճի Մեսրոպը խնդիրը կը տայ Վալինին թէ Շաքիրը ինձ կողոպտել է: Վալին (նախորդ Վալին) ասում է շատ բարի՝ քո դատը կը տեսնեմ: Յետոյ խնդրում է Մեսրոպին, որ երկաթէ սնտուկը վերցը-

նէ եւ միւս սենեակը տանի: Շատ ծանր է լինում եւ Մեսրոպը չի կարողանում, ու ասում է. «Վալի փաշա, սա մի մարդ չի կարող վերցնել»:— «Ապա դու ի՞նչպէս ես համարձակում Շաքիր աղայի հետ դատի մտնել, որը քանի՛ քանի՛ աչսպիսի անտուկների ծանրութեամբ ոսկի ունի»:

Թրքական արդարադատութեան հասկացողութիւնը եւ կեանքը այստեղ որոշ կերպով դրոշմուած է:

Մի քանի խօսք էլ «նուղուպրիստներ»ի մասին:

Թատերգութեան նիւթը, երեւում է, առնուած է Բազուրի 1904—1907-ի կեանքից:

Տիպերը ա՛յնքան պայծառ, որոշ դժերով, կենդանի կերպով դուրս է բերուած, որ այդ մասին մի խօսք ասելն անգամ աւելորդ է:

Անիշխանականը, Սօցիալ Դէմօկրատը, Սօցիալիստ Յեղափոխականը իրենց գաղափարարանութեամբ այդ աեղ ուղղակի լուսանկարուած են:

Իսկ բուրժուա Հալ ընտանիքի պատկերը, նրա հասարակական գործունէութեան եւ մասնաւոր կեանքի մասին ունեցած գաղափարները ա՛յնքան վճիռ են, որ հարկաւոր է աչք դարձնել չորս կողմը, որպէսզի այդ տիպերը բուռերով հաւաքեն:

«Ճիւղուպրիստներ»ը խաղացել են Տիլլրանահերաի մէջ:

Երկու անգամ էլ ներկայացուել է Վանում:

Փարամազի իր ձեռքով գրուածից երեւում է, որ Վանի մէջ գերակատարներ են եղել մեր ողորացեալ հետեւեալ ընկերները եւ ընկերուհիները:

Սիւպուլ
Մանիա
Սաւա
Սոնիչկա
Նատաւա
Միւսա
Գրիւսա
Նատաւ
Ալէֆօ
Ստեօպկա
Արգոււման
Գարեգին
Ոստիկան

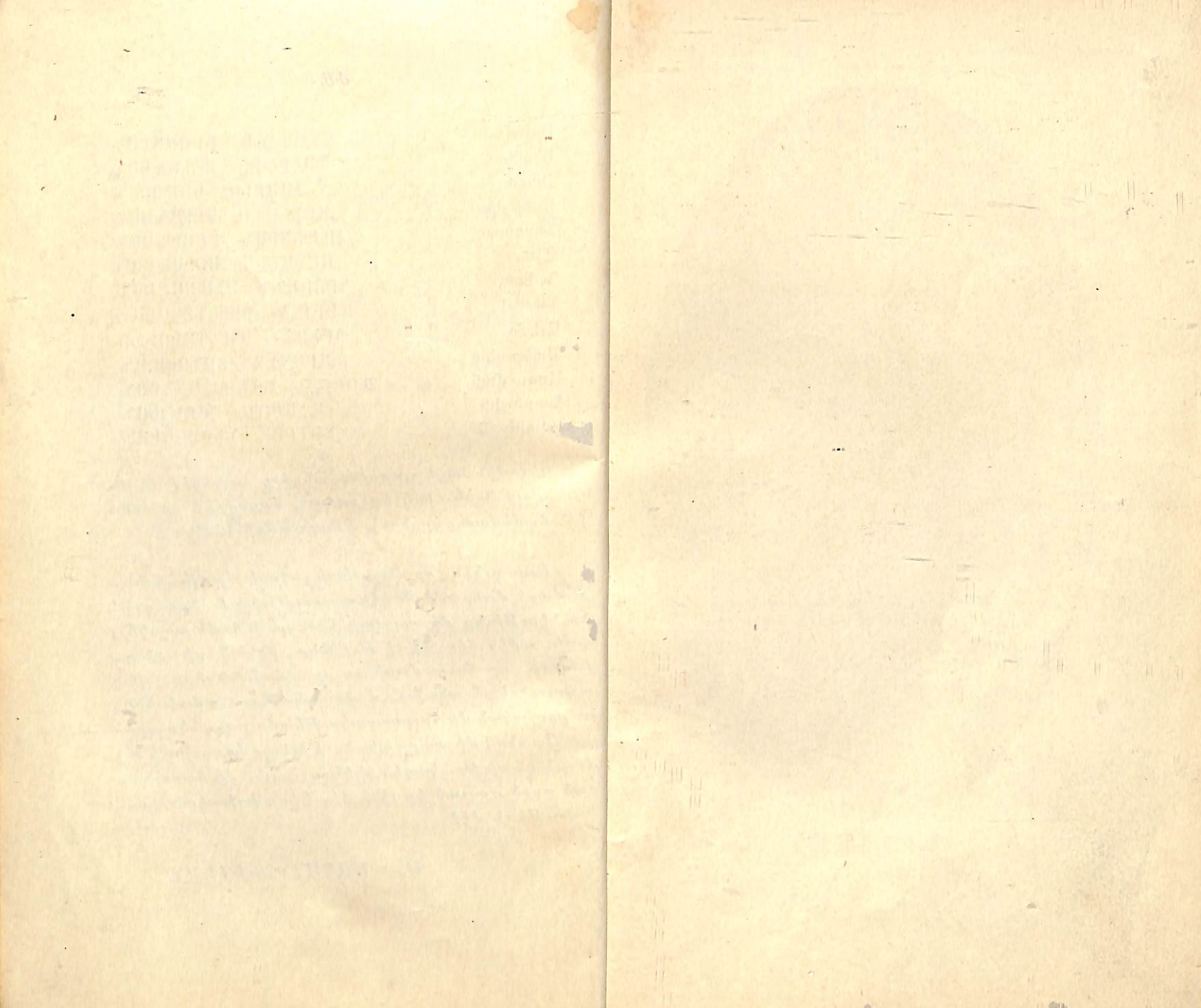
ԱԲՐԱՀԱՄ ԲՐՈՒՏԵԱՆ
ԿԱԼԻՓՍԷ ՍՕԼԱԽԵԱՆ
ՀԱՅՐԻԿ ՍԱՐՊԵԱՆ
ԱՐՏԵՄԻՍ ՍՕԼԱԽԵԱՆ
ՀՌԻՓՍԻՄԷ ԲՐՈՒՏԵԱՆ
ԱՐՏԱՇԷՍ ՍՕԼԱԽԵԱՆ
ԵՐՈՒԱՆԴ ՍԻՄՍԱՐԵԱՆ
ՌՈՒԲԷՆ ԻՍԿԵՆՏԵՐԵԱՆ
ՔՐԻՍՏ. ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻ
ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԱՆԹՕԵԱՆ
ՌՈՒԲԷՆ ՊԱՇԿԱԼԱՆՁԵԱՆ
ԱՀԱՐՕՆ ՊԱՊԻԿԵԱՆ
ՏԻԳՐԱՆ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

Առաջին ներկայացումը տեղի է ունեցել 1913, Յունվար 9-ին. իսկ երկրորդը, Ժողովրդի պահանջին համեմատ, կրկնուել է նոյն ամսի 12-ին:

Յոյս ունենք որ մեզ պիտի չաջողի ո՛չ միայն Փարամազի մանրամասն կենսագրութիւնը եւ նրա գործունէութիւնը մի ստուար հատորով հրատարակել, այլեւ ամէն ճիշդ պիտի թափենք, ընկերների օջտութեամբ, որ Փարամազի բոլոր գրութիւնները, լինի տպուած կամ անտիպ, մանաւանդ նրա նամակները, ամբողջական մի հրատարակութեամբ լոյս ընծայուի:

Դրանով մի պարտականութիւն կը կատարուի ո՛չ միայն դէպի թանկագին ընկերը, այլեւ մի հասունացած գործ գրուած կը լինի մեր Յեղափոխական գրականութեան մէջ:

Ս. ՍԱՊԱՀ-ԳԻԻԼԵԱՆ

ՓԱՐԱՄԱԶ

ԶԵՌՔԵՐԸ ՎԵՐ

ԿԱՄ

ՃՈՒՂՈՒՊՐԻՍՏՆԵՐ

ԹԱՏԵՐԳՈՒԹԻՒՆ
ԵՐԵՐ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵՄԲ
ԹՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻՑ

ԴԵՊՐԸ ՏԵՂԻ Է ՈՒՆԵՆՈՒՄ 1907 Թ. ԲԱՔԻՈՒՄ

—«»—«»—«»—

—«»—«»—

—«»—

—

Փ Ա Ր Ա Մ Ա Չ

ՏՊԱՐԱՆ
«ԵՐԻՏԱՍՍՐԴ ՀԱՅԱՍՏԱՆ»Ի
1917
Շ Ի Ք Ա Կ Օ

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

ԱԽԵՏԻՔ ՕՍԻՊՈՎ՝ 60 տրկ. ՆԱԽԹԱՐԴԻԻՆԱՐԵՐՈՂ
ՄԱՆԻԱ՝ սրա կիմը 40 տ. ՆՈՐԱԶԵԻՈՒԹԻՆ ՍԻՐՈՂ
ՍԱՇԱ՝ սրանց որդին, 15 տարեկան, ԳԻՄՆԱԶԻՍՏ
ՍՈՆԻԶԿԱ՝ սրանց աղջիկը, 6 տարեկան
ՆԱՏԱՇԱ՝ 22 տ. ՍՈՆԻԶԿԱՅԻ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶՈՒՀԻ
ԱՐԶՈՒՄԱՆ՝ 20 տարեկան, ՏԱՆՈՒ ԾԱՌԱՅ
ԴԱՐԵԳԻՆ՝ ՕՍԻՊՈՎԻ ՀԱՆՔԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐԻԶԸ
ՄԻՇԱ՝ 25 տարեկան, ՀՈՒՂՈՒՊՐԻՍՏՆԵՐԻ ՊԵՏԸ
ԳՐԻՇԱ՝ հայ
ՍՏԵՕՊԿԱ՝ ռուս
ԱԼԵԳՕ՝ հայ
ՆԱՌԻՄ՝ հրէա

ՀՈՒՂՈՒՊՐԻՍՏՆԵՐ

ՈՍՏԻԿԱՆԱՊԵՏ, ՈՍՏԻԿԱՆՆԵՐ

Ա Ր Ա Ր Ի Ա Ծ Ա .

— օ օ » () « » օ —

Գործողութիւնը կատարում է Օսիպովի շէնք
տանը, զարդարած քանկարժէք նկարներով
եւ մեծադիր հայելիներով : Այլ ու ձախ դռներ :

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա .

ՄԱՆԻԱ. — (Մի քանի պտոյտներ է անում եւ
մօտեմալով հայելուն մագերը յարդարում է) Օ՛հ,
կեանքը սկսեց ձանձրալի դառնալ : Ե՛րբ պիտի դնանք
ամառանոց այս ձանձրոյթը մեռցնելու, նոր կեանք
ամբարելու : (դադար) Միկենոյն քաղաքը, միկենոյն
դէմքերը, միշտ միկենոյնը : Օրերն էլ չուտ չեն անց-
նում, այս դժոխքից հեռանանք, ջերմուկները վա-
ցկենք :

ՏԵՍԱՐԱՆ Բ .

ՍՈՆԻԶԿԱ. — (վազում է դէպի մայրը լացակա-
մած) Մայրի՛կ, մայրիկ ջա՛ն, Սաշան դարձեալ զիս
ծէծեց :

ՄԱՆԻԱ. — Այսօր առաջին անգամն ես ինձ տես-
նում, չէ՞ : Միթէ քեզ հաղար անդամ չե՞մ ասել, որ
երբ առաջին անգամ տեսնես մայրիկին, պիտի բա-
րեւես : Դէ՛, բարեւի՛ր :

ՍՈՆԻԶԿԱ. — (Բարեւելու ձեւ) Բարեւ, մայրիկ :
(ձեռքը համբուրում է) Այլեւս Սաշալին չեմ բարե-
ւելու. նա ինձ ծեծում է : Նա շատ վատն է :

ՄԱՆԻԱ. — Բարեւ սիրունիկս (համբուրում է) :
Բայց միթէ՞ աղւսդ է բարեւի ձեւը : Ես քեզ միշտ
էլ սովորեցրել եմ : Ապա՛ մի նորից. ա՛յ, աչսպէս :
(ինքը ձեռք ցոյց է տալիս. Սոնիզկան կատարում է :
Նկատելով հագուստը) Այս ի՞նչ է քո դրութիւնը :
Ինչո՞ւ Նատաշան լաւ չի հագցրել քեզ : (կանչում է)
Նատա՛շա : Տարօրինակ ժամանակի ենք հասել : Ո՞վ
էր տեսել աղախինների այս օրինակ անուշադրութիւ-
նը : Մէկը չլինի ասի՛ր բացի երեխային հագցնելուց
էլ ի՞նչ դործ ունիս : Իւրաքանչիւր ամսագլխի բու-
ռերով ամսականը համբի՛ր, քեզ հետ հաւասար կեր-
ցուր, խմացուր, եւ ի՞նչ է արածները, աղւ Աստուած
միայն դիտէ : (կանչում է) Նատա՛շա, Նատա՛շա :
(եղիտրական զանգի կոնակը սեղմում է) Ո՞վ դի-
տէ, առաւօտը շտով ո՛ւր է թրեւ դալիս : Այս աղջկան
ծեռքից ուղիղ ցաւ ու կրակի մէջ եմ ընկել : (Միա-
ժամանակ քէ զանգահարում է եւ քէ կանչում) Նա-
տա՛շա, Նատա՛շա : Խուլանա՛ս :

ՍՈՆԻԶԿԱ. — Մայրիկ ջա՛ն, Նատաշան իմ սեն-
եակումն է : Սաշան էլ է աչնանդ : Նատաշան նրա
վրայ շատ է չարանում : Սաշան Նատաշային ցաւե-
ցնում է :

ՄԱՆԻԱ. — Սաշան էլ է ա՛յնտեղ : Հէնց աղւ էր
մնացել : Տղայիս էլ ուսումնարանից արեց : Ձէ՛,
պէտք է այս անդամին դուրս քցել, թէ չէ որդուս
հալ ու մաշ կանի : Դեռ աղջկան դատարակն է՛լ է :
Ձէ՛, պէտք է դուրս քցել եւ ուրիշը վարձել : (Պառ-
զա) : Ենթադրենք ուրիշը բերենք, չէ՛ որ նոյնն է լի-
նելու : Բաղադրակրթութեան սլոուզն է սա, ո՛րին մե-

զադրես, եւ ի՞նչ իրաւունքով մեղադրես : Ամենքն էլ
աչսպէս են : (Ուժեղ զանգահարում է ձեռնազանգով)
Անտանիկի՛ է, ուղղակի անտանիկի է այս աղջկան ա-
րարքը, սրա անհող վերարեքմունքը դէպի ինձ : Եւ
ս՛րքան դուռդն էլ է : Ճիշտ են ասել՝ քաղցած ու
հարաւ : Գո՛նէ իր պաշտօնը կատարէ : (Նատաշան
նկրս է մտնում, տխուր) Կեցցէ՛ք. զանգահարում եմ
կանչում, կանչում եմ զանգահարում, իսկ դուք չէք
բարեհաճում ներս դալ : Մի՛թէ այս է ծառայի վաշել
պարտականութիւնը : Ի՞նչ է այս երեխայի վրան դը-
լուխը : Ձեր դործը տանս մէջ միմի՛այն երեխայիս
հագցնել-պահելն է եւ ո՛չ ուրիշ բաներ, որի համար
ո՛չ ձեզ վարձել ենք եւ ո՛չ էլ կարծեմ մեր տունը չար-
մարութիւն ունենայ :

ՆԱՏԱՇԱ. — Տիկի՛ն, ես ձեզ չեմ հասկանում :
Ձրադւած էի եւ զանդի ձայնը չեմ լսել, ուստի չկար-
ծեմ այն չնչին բանի համար ինձ ուղղած աղւ տի-
նարկները վաշել լինեն :

ՄԱՆԻԱ. — Գիտեմ դրադւած էիք, բայց աղւ ԲԳ-
բաղմունքի համար չէ, որ քեզ վարձել ենք : Երեխա-
լիս աչսպէս էք պահում, կարծես կեղտոտ բաների
կամ թէ հասարակ խառութպանի երեխայ լինի : Հաս-
կացէ՛ք, որ մենք եւս ունենք մեր հաշեացքները դէպի
կեանքի դանաղան երեւութիւնները : Մենք եւս ունենք
մեր հաւատարակիցները, մեր դիրքի խնդիրը. վեր-
ջապէս երեխաս պէտք է դուգի իմ անւան վաշել :
Ի՞նչ է սա դրութիւնը : Փոխանակ ձեր պարտակա-
նութիւնը կատարելու, դեռ արժանապատուութեան
խօսք էք անում : Կարծում եմ նկատողութիւններս
վերջինը կը լինեն, աչսպէս աղտոտ էք իմ չարկի տակ
մնալու կամ չր մնալու մէջ :

ՍՈՆԻԶԿԱ. — Մայրիկ ջա՛ն, մա՛մա, Սաշան է

մեղաւորը, նա է նատաշային ցաւեցեալս :

ՆԱՏԱՇԱ.— Դուք ձեր նկատողութիւնները կարող էք անել, ինչպէս ես եւս իմ գիտնալիքս :

ՄԱՆԻԱ.— Օհօ՛. դա բանտրական սէնդիկայի ո՞ր լօգաւորի որերորդ կէտն է : Բը՛ռա՛վօ :

ՆԱՏԱՇԱ.— (Անդարը, ծանր եւ սուգաւոր-բեամբ) Դա այն կէտն է, որով մեղ պէս բիւրաւոր աշխատաւորների քրտինքի եւ արեան շաղախով կառուցել են այս պաշարները, եւ որոց մէջ դուք՝ ղեկ-խութիւնների հետ միասեղ զեւեղել էք արհամարանքի եւ ամբարտաւանութեան ոգին : Գնա՛նք, Սո-նիշէա : (Երեսայի քելից բռնած դուրս է գնում)

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ.

ՄԱՆԻԱ.— (Երկար նայելով Նատաշայի ետե-վից) Դէ, եկ ու մի տրաքուիր : Օրական հազար անգամ դուռդ ծեծում են, աղաչում, պաղատում, ոտներդ պաչում, պաչածն խնդրում, երբ ոտներին տեղ են անում, է՛կ ու լեզուների տակից դուրս եկ : Մեր բաղդն է այսպէս : Եւ դարմանալին այս է, որ ամեն-քրն են այսպէս, մոռաւանդ այս անգամ ոտաները : Ի՞նչ կարող ես անել : Կուրանան սողիալիստներն ու նրանց գլխաւորները— ա՛յնքան արին, արին ու այս անգամներին մեր դուռը հանեցին : Աշխարհի հա-մըն էլ փախցրեցրին... Ո՛չ խանրմութիւն մնաց եւ ո՛չ ալ աղայութիւն : Չեա կարողանում ո՛չ նկատողութիւն անել եւ ո՛չ էլ գործ անել տալ : (Մտնում է Արգումանը) Ա՛յ, մէկն էլ սա. համեցիր մի փոքր ծանր խօսք ասա՛, խօկոյն աչքերը տուն կդան եւ ո՛վ գիտէ, ի՞նչներ ասես բերնից դուրս չի թափել :

ԱՐՁՈՒՄԱՆ.— Խանրմ ջա՛ն, ուրիշի վրայ չա-րանում ես, քարը իմ գլխին եւ կոտորում : Ի՞նչ էք հրամայել, որ ձեռաց չեմ կատարել : Ինձ էլ էն գոռոզ Նատաշայի ոտովն ես տանում, եւ ձեր խոնարհ ծառան եմ, ձեր տան շունը : Նա իսկի մեզ էլ չի մարգատեղ դնում. հազար անգամ խօսցնում ենք, բան ենք հարցնում, միանգամ հաղիւ է պատասխանում, այն էլ կիսատ—պատ բերնով : Խանր՛մ...

ՄԱՆԻԱ.— Լա՛ւ, լա՛ւ : Խոհարարին ինչ հարկն է պատուիրել եմ, նա ինչ կասի՝ կառնես : Ա՛յ տղա, քեզ հազար անգամ ասել եմ պարէնները Մեկիքովենց խանութից գնիր, ի՞նչ ես գնում, կեղտոտ բաղդա-նների մօտ ու նրանցից առնում : Բանտրի համար ես առնում, ի՞նչ է : Քանի անգամ քեզ ասել եմ, որ նրանց ապրանքները վատ են, կեղտոտ են, ո՛վ գիտէ ինչ կեղտոտ ամանների մէջ են պահւում, մանաւանդ նրանց կեղտոտ ձեռները : Եթէ միւս անգամ լսեմ նրանցից ես ասել, դուրս կը գցեմ : Մեզանից պա-կասները Մեկիքովից առնեն, մենք գնանք ու մուտառ բաղդալներից առնենք :

ԱՐՁՈՒՄԱՆ.— Խանրմ ջան, խաչը վկայ, թէ եւ Մեկիքովենց բաղդալներինց այնքան էլ լաւ չէ, բայց ես դարձեալ Մեկիքովից եմ առնում : Ինչո՞ւ պիտի խանրմիս սիրտը կոտրեմ : Ձեր գրածով եմ առնում, որտեղից ուզէք, էն տեղից էլ կ'առնեմ էլի :

ՄԱՆԻԱ.— Բաւական է, չառ չեն խօսալ : Առ այս տասը բուրլին եւ գնա՛ խոհարարի մօտ, տէ՛ գը-նա՛ : (Արգումանը գնում է. կանչում է) Է՛յ, ա՛յ տղա, Արգուման, (նեքս է գալիս) դո՞ւ էլ ես մտել այդ բանտրական սէնտիքա է, ինչ է, նրա մէջ, հը՛, դո՞ւ էլ ես անգամ գրելի :

ԱՐՁՈՒՄԱՆ.— Ի՞նչ սէնդիքա, խանրմ ջան : Իմ

սէնդիկան էլ էք դուք, մէնդիկան էլ: Ես էդ պէս բաներ չեմ հասկանում: Մտել եմ ձեր տունը, ձեր աղ ու հացը ուտում եմ ու էդ աղ ու հացը չեմ մոռանալ: Ես ձեր խոնարհ ծառան եմ: Դուրս էլ անես, խանրժ ջան, դուրս չեմ գալ: Ինչո՞ւ գիշերում եմ որ էս պէս լաւ տեղը, քեզ պէս լաւ խանրժը թողնեմ ու ով գիտէ ինչպիսի տեղ ընկնեմ: Ձէ', չէ', չէ': Խաչը վկայ, թէ եւ ուրիշ ծառաներ շատ են ասում, բայց ես զաջախեցի եմ, իմ խելքին կը նայիմ:

ՄԱՆԻԱ. — Ա՛յ, ապրիս, որդի, այդպէս խելօք մնաս, աչս տունը մշտական քոնն է: (Պառլաւ): Ախրը այդ ինչ է քո հալը. ինչու քեզ չէնք ու չնորհքով ու մաքուր չես պահում: Այդպիսի սիրուն տղան, այդպիսի նաշխուն աչքեր ունենալ ու այդպէս կեդատոտ պահի՞ր (Շոյում է երեսն ու աչքերը, փաղաքական շարժումներ է անում, որը հետզհետէ փոխում է տոփամփի: Արգումանը չմեղ ձեռնալով իր շարժումներով, աւելի գրգռում է): Ի՞նչ դեղեցիկ աչքեր ունիս, ի՞նչ սիրուն պէսեր: Ո՛հ, Արգուման (յանկարժ համբուրում է ուսեղմում գրկին): Դու էլ ինձ համբուրիր, ա՛յ, այստեղս (ցոյց է տալիս աչքը), այդպէս. ա՛յ, այստեղ էլ. (ցոյց է տալիս ու դէմ անում երեսը), ա՛յ, այդպէս: Քեզ համար լաւ հագուստներ եմ կարել տալու: Ինչ ուզես տալու եմ: Ասա՛, ասա՛, ի՞նչ ես ուզում, ասա՛...:

ԱՐՁՈՒՄԱՆ. — (Որ համբուրում է, սեղմում ու այդ դուրքեան ժամանակ ասում է) Ոչինչ չեմ ուզում, խանրժ ջան, քո ողջութիւնդ եմ ուզում: Միայն ազգային ասա ամսականս մի փոքր աւելացնի, խանրժ ջան:

ՄԱՆԻԱ. — Շատ լաւ, այսօրանից քո ամսականը կաւելնայ: (Այդ միջոցին արդէն ներս է մտնի

Նատաւան եւ արհամարական տօնով նայում էր ներքանց: Դարձեալ մի քանի համբոյր): Տէ՛ր լաւ: Գնա՛: Ոչ ոքի բան չես ասել, եթէ լսեմ ասել ես, դուրս կը դցեմ, օղտիցդ կը զրկես: Դէ գնա:

ԱՐՁՈՒՄԱՆ. — Խե՞նք եմ, ինչ եմ, ասեմ, որ համ օգուտից զրկեմ, համ էլ քեզ պէս լաւ խանրժից: Միամիտ կա՛ց, Արգումանը այնքան էլ խենթ չէ, նա իր հաշիւը լաւ դիտէ: (Գնում է)

ՄԱՆԻԱ. — (Կանչում է) Արգումա՛ն, ա՛յ տղայ, Արգումա՛ն: (Դուրս է գնում նրա ետեւից)

ՏԵՍԱՐԱՆ Դ.

ՆԱՏԱՇԱ. — Եւ դեռ ասում են՝ «Մեր տունը չարմարութիւն չունի այդ բանի համար»: Ողորմելիներ: Ումն էք խարում, ո՞ւմ: Ձեր կողմումն է՝ շահագործութիւն ու աւեր, կեղեքում ու քաջքայում. ձեր նպատակը՝ զեղխութիւն եւ անառակութիւն, եւ միակ չարմար ու պատեհ տեղը ձեր ու ձեր նմաններին տներն են, որոնք ոչ ալ ինչ են եթէ ոչ Բաղոսի մահահաններ: (Պառլաւ) Սողոմ՛, Սողոմ՛, Սողոմ... (Պառլաւ, քայլում է): Որդին սիրում է ինձ, եւ իր բոլոր ժառանգութիւնը իմ մի համբոյրի հետ է փոխանակում: Հաջրն էլ է սիրում ինձ եւ իր բոլոր կաշքը, դուքը, իր բոլոր միլիոնները իմ մի հատիկ համբոյրի հետ է փոխանակում: Մայրը... նա էլ սիրում է ծառային եւ տուն, տեղ նրան է խոստանում: Սիրում են, սիրում եւ մեր եղբայրների արեան դնով կառուցած տներն ու ոսկիները իրարից ծածուկ մեր սիրուն են զոհարելում, մեր աշխատանքով մեզ ըստորնական դրութեան մէջ են դնում... Սողոմ՛, Սո-

գո՛մ, Սողո՛մ (պառլա) : Եւ մեզ են մեղադրում
անբարոյականութեան մէջ : Մեզ են մեղադրում չո-
ւի եւ անպարտաճանաչ ընթացքի մէջ : (Պառլա) :
Ուսումդ մեծ յառաջդիմութեամբ աւարտիր, սնելի
վեհ գաղափարներով, գիշեր, ցորեկ, մարդկութեան
օգտակարութեան համար մտածիր եւ... ահա գոյու-
թիւն ունեցող կարգերը, հացի դաժան խնդիրը քեզ
ձգեն մի այնպիսի դրոթեան մէջ, ուր միայն եւ մի-
այն «սիրում են», «սիրում են», հա՛, հա՛, հա՛...
եւ քո պատիւը, քո «ներքին մարդը» ամեն բոլի-
թրենց գաղանական եւ իւրավայել կրքերին զոհ բե-
րելու ուստայներ հիւսում : Զկայ վեհը, չկայ բարին,
չկայ եւ ոչ մի սրբութիւն : Շոյի՛ր, ստորացի՛ր, սո-
ղա՛ ամեն մի քալլափոխում եւ քեզ կարժանացնեն
իրենց տիրական չորհներին : Ա՛յս է միթէ կեանքը,
ա՛յս է միթէ նրա ներքին իմաստը : Օ՛, դառն է,
դառն : Եւ դեռ ստիպում են ինձ այս եւ այն կերպ
գաստիարակել իրենց զաւակներին : Դժոխք է, ուղ-
ղակի դժոխք : (Պառլա) : Սիրում են... Սիրում
են... (Պառլա : Սաւայի երգը կուլիսների յետեւից :
Առաջին կուպլետը Նատաւան սյօզա բռնած լսում է,
երբ վերջանում է, շարունակում է) Ասա եւ «Սի-
րում եմ» ի մէկ սրակը : Նա եւս իր մեծերի ընթացքն
է ուսումնասիրում կեանքի ապագայ դորժուհեու-
թեան համար : Եւ ինչո՞ւ պիտի չանէ, քանի որ սը-
բանց զեղիս, անբարոյական եւ անառակութեան շր-
ջանի պահանջը այս է :

ՏԵՍԱՐԱՆ Ե.

ՍԱՇԱ.— (Երգելով մտնում է բեմ եւ տեսնելով
Նատաւան ծունկ է չոփում եւ արձանացած սիրա-

հարական ձեւեր անում ու արտասանում)

Աստղիկն ես դու լողարանից դուրս եկած,
Թէ Աֆրոթիա՝ սիրոյ մահից նոր ելած.

Ծօղի՛ր, Թափի՛ր սիրոյդ դոհար չիթերը,

Տե՛ս, տե՛ս, ոտներիդ տակ քուրմդ է ինկած :

Ո՛հ, ասուածս, կուրքս, աղանեակս, հրեշտակս
սիրում եմ քեզ : Մի ակնարկ, մի ժպիտ, գէթ մի
համբոյր (ցատկում է եւ դէպի Նատաւան) : Ահա՛,
բոլոր ունեցածս քեզ, ահա՛ (հանում է օամացոյցը,
դրամները) : Քո այդ աչերը, քո իրանը, ո՛հ, գե-
ղեցկութեան թագուհի : Օ՛, սիրում եմ քեզ : Ա՛ն,
առ գէթ մի համբոյր...

ՆԱՏԱՇԱ.— (Աւխատելով ազատիլ) Զեզ մի
փոքր լուրջ պահեցէք, պարոն : Հասկացէք, որ ձեր
տոջեւ կանոնած է մէկը, որ նա էլ մարդ է, նա եւս
ունի իր «ես» ի ներքին ձայնը : Զեզ քանիցս ասել եմ
եւ այժմ վերջին անգամ կրկնում եմ՝ փոխանակ
«սիրելու», լաւ կանէք, ձեր դասերը սովորէք, որ-
պէսզի դասարաններդ փոխէք : Պահանջում եմ լուրջ
պահել ձեզ :

ՍԱՇԱ.— Ի՞նչու ասուածները այդ թանձրա-
ցած զեղի մէջ սրտի դանդաղ բարախն են զետեղել :
Գէթ մի համբոյր, հոգեակս... Սիրում եմ քեզ...
(ոյժի է դիմում) :

ՆԱՏԱՇԱ.— Զգո՛ւշ եւ լուրջ. ձեր բերնից դեռ
կաթի հոտ է դալիս, դեռ ձեր...

ՍԱՇԱ.— Օ՛հ, ես. նայեցէք ընչաքներս, ես
առնացել եմ, ես աչրում եմ, ես սիրում եմ :

ՆԱՏԱՇԱ.— Վերջապէս դուք սահմանը անցու-
ցիք : Ես ձեզ չեմ սիրում եւ ատելով ատում եմ. բա-
ւակա՛ն է : (Զանգակի ձայն) : Հեռացէ՛ք, հալոդ դա-
լիս է :

ՍՍՇՍ.— (Օդային համբոյր. փախչում է դրա մօտ եւ նոյնը կրկնում ու դարձեալ դառնում) Այնուամենայնիւ դու իմ ես եւ պիտի լինիս: (Արագ գրնում է ու յետ նայելով) Սիրո՛ւմ եմ քեզ: (Դուրս և վազում):

ՆԱՏՍՇՍ.— (Ծանր ու վեհ քայլով) Ի՞նչ չոյսերով ի՛նչ տեղ ընկար, խեղճ Նատաշա: Թոյն է արտաշնչում շուրջդ, մահաբեր թոյն: Սողո՛մ... Սողո՛մ... Սողո՛մ. (դուրս է գնում)

ՏԵՍԱՐԱՆ Զ.

(Ներս եմ մտնում Օսիպով եւ Դարեգին)

ՕՍԻՊՈՎ.— Այսպէ՛ս, ուրեմն դործերը լաւ են գնում: Դա շատ ուրախալի է:

ԴԱՐԵԳԻՆ.— Այո, պարոն Աւետիք, շատ լաւ է, այնպէս որ դժգոհալու տեղիք բնաւ չունինք: Նախահոգները՝ բոլորն էլ կանոնաւոր դրութեան մէջ են եւ ժամը ժամի վրայ լաւանում են: Օրական վաթսուոն հազար պուտ դուտ արդիւնք ունինք, իսկ նէֆթի գինն էլ, փառք Աստծոյ, գլտէք որ հետզհետէ բարձրանում է: Այս ամենի վրայ, մեր բաղդից համար 25 հոբը ֆոնտան է խիում, այն էլ շատ մաքուր: Եւս կա՛յ 10-15 օր խիլ՝ օրական հարիւրից՝ հարիւր քսան հազար պուտ նախ տալով: Եթէ այսպէս զնալու լինի, ալլեւս ոչ մի իրաւունք չունինք մեր բաղդից դժգոհալու:

ՕՍԻՊՈՎ.— Դրանք ամենքն էլ ուրախալի լուրեր են, շա՛տ բարի, բայց այդ լիւրք բանւորները շատ մտահոգութիւն են պատճառում ինձ: Երբ ա՛մեն կողմից Աստա՛ծ իր բարիքն է շնորհում, հորերը

այդպէս լա՛ւ, գիներն էլ բարձր, չանկա՛րժ այդ սրիկաները գործադուլ չանեն ու մեզ կրակի մէջ ըցելով՝ տուճներս քանդեն: Ե՛րբ պէտք է նախկին դրութեան մէջ մտնենք ու ազատւինք այդ ծով եւ բաղմապահանջ անայխտաններից:

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Միամիտ կաց, պարոն Օսիպով, նրանցից ոչ մի վախենալու բան չունինք: Նրանց գըլխին այն խաղն եմ խաղալու, որ գործադուլ անելը ալլեւս մտքներովը չի անցնիլ: Ենթադրենք թէ մի քանի անմիտներ խելքներին դու տալով անեն, չհաւատաս որ երկու ժամ տեւի, ինչ մնաց կէս օր: Այդ գործը ինձ թո՛ղ: Գարեգինը գլտէ ինչ է անում եւ ինչպէս է անում:

ՕՍԻՊՈՎ.— Ի՞նչպէս. այդ ի՞նչպէս ես արել եւ ի՛նչ:

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Ա՛յ, թէ ինչպէս. բաժանեա՛լ զի տիրեսցես: Սա շատ գեղեցիկ սկզբունք է, եւ ոչ մի կառավարիչ չի կարող իր գործերը կառավարել, եթէ այս սկզբունքը եւ նրան հասնելու միջոցը՝ առաջիկը չիմանայ: Փա՛ռք Աստուծոյ, մենք զառավարիչ-ինժինեօրներս այդ լաւ ենք ուսումնասիրել:

ՕՍԻՊՈՎ.— Կեցե՛ս, կեցե՛ս, քո հանդուցեալ հայրն էլ շատ ընդունակ էր, մանաւանդ այդ տեսակ գործերում:

ԳԱՐԵԳԻՆ.— (Ոգեւորւած) Հալկական ոգին մտքրեցի բանւորների մէջ՝ երկպառակութեան, անմիաբանութեան ոգին: Կուսակցական թշնամութիւնները ստոր կերպարանքի մէջ դրեցի: Լեւոնին արդէն ճանաչում էք, նա պատմական անձնաւորութիւն է: Նրա ամսականը աւելացրեցի, օգնականի պաշտօն էլ խոստացայ տալ այն պայմանով, որ բանւորների մէջ նոյն իսկ իրար սպանելու աստիճան խոռվութիւն

սերմանէ: Եւ քաջի համար այդ բանը մի բաժակ ջուր խմելու պէս եղաւ: Շատ լաւ կատարեց իր դերը: Այժմ մեր բանւորները մէջ օր օրի վրայ սպասում է ընդհարում: Այս այսպէս լինելով՝ չէ՞ք հաւատում, որ նրանք այդ վիճակի մէջ չեն կարող միանալ եւ միաբանական քայլեր անել: Այդ կողմից բոլորովին միամիտ կաց. դոնէ եւ դրան երաշխաւորում եմ:

ՕՍԻՊՈՎ. — Կեցցե՛ս, կեցցե՛ս, շատ շնորհա-
կալ եմ: (Մտնում է գանգիմ եւ գանգահարում):

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Չէ՛, մենք մեր ինժեների տեղով,
մեր ուսումով նրանց ձեռքին խեղճ ենք մնալու: Նա
որ երէկ ինձ մարդատեղ չէր դնում, այժմ շունս է
դարձել:

ՕՍԻՊՈՎ. — Այսպէս, ուրեմն հրապարակը դար-
ձեալ մերն է: (Մտնում է Արգումանը խորից): Ա՛յ
տղա, Արգուման, մի երկու շիշ շամպայն բեր:

ԱՋՁՈՒՄԱՆ. — Այս բոպէիս, աղա՛ ջան: (Գը-
նում է)

ՕՍԻՊՈՎ. — (Խորհրդաւոր ձեւ տալով իրեն)
Բայց չգիտեմ ինչ պիտի անել, որ, այսպէս ասած,
դարձեալ եկամուտներս շատացնենք, եւ, այսպէս
ասած, մրցակից չունենանք: Ես ցանկանում եմ, դի-
տես, մէկ հատ լինել: Սրանից շատ ուրիշ մտածումներ
չունիմ: (Ներս է մտնում Արգումանը եւ մատուցա-
բանի մէջ բերում է շիշերը ու կամեմում է լեցնել):
Լաւ, դնա՛, ես ինքս կը լեցնեմ: (Արգումանը դուրս
է գնում: Լեցնում է եւ ամփոջապէս Գարեգինի բա-
ժակիմ խփելով, խմում է:)

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Դարձեալ մէկ հատ էք, պարոն Ա-
ւետիք, դրանում կասկած չկայ: Բայց, ի հարկէ,
(խմում է) միշտ պէտք է աշխատիլ նախապէս թա-
գաւորութեան մէջ ազդեցիկ տեղ գրաւել: Դրա հա-

մար ես խորհուրդ կտալի, որ մեր փորելու եւ քաշե-
լու ձեւը փոխենք. մեքենաները այն ձեւի վերածենք,
որ բանւորական ձեռները քիչանան, որովհետեւ դը-
րանք են մեր եկամուտի մեծ մասը կլանում, թող-
նենք դեռ դործադուլը եւ նէրները, վնասւածների
վճարը եւ ո՛վ դիտէ հաղար ու մէկ ծախսեր: Կամ նոյն
իսկ...

ՕՍԻՊՈՎ. — Է՛յ, թէեւ ինժեներ ես, ուսումդ
շատ է, բայց դեռ անփորձ ես, կեանքի մէջ չես խըփ-
ուել: Դրանից բան չի դուրս գալ. պէտք է, ինչպէս
ասում են, անծախս շահ, պատրաստի շահ: Գիտե՛ս,
պատրաստի՛ շահ. (լեցնու մէ) կենացդ, Գարեգին
(խմում են). բայց շատ անփորձ ես: (Դադար. որ-
պէս ք-է մտածում է) Սրան Բագու կասեն, ով չուտ,
նա կուշտ: Այստեղ ձեր կուլտուրան, ձեր ցիւրիլիզա-
ցիան կէս կոպէկ չարժէ: (Նոյնպէս) Այստեղ ուրիշ
կերպ պէտք է վարել: (Նոյնպէս) Այստեղ ամենքն
էլ ուրիշ կերպ եր վարում. հէնց ինձնից սկսած
ամենքը: (Նոյնպէս) Սա Բաքու է. պէտք է դիւրին
միջոցի դիմել: Քո մտածածներովդ այստեղ ոչինչ
չի դուրս գալ: (Նորից լեցնում է եւ խմում են):
Շատ անփորձ ես Գարեգին ջա՛ն, շա՛տ

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Ճիշտ է շատ անփորձ եմ, բայց
փորձածների փորձերից շատ չուտ կարող եմ օգ-
տուել: Եւ իմ միակ ընդունակութիւնը հէնց դրա
մէջն է:

ՕՍԻՊՈՎ. — (Զանգահարում է) Շա՛տ, շա՛տ
անփորձ ես, Գարեգին ջա՛ն: Բաքուն չես ճանաչում:
Հէնց մեղ էլ նախապէս իշխաններիս էլ չես ճանա-
չում: (Ծառան մտնում է) Ա՛յ տղա, մէկ էլ բեր:
(Ծառան գնում է): Այս ամսի դիւին մէկ միլիոն եր-
կու հարիւր հաղար պուտ նախ պիտի տանք ինձ

խովսկուն, արդեօք կարող ենք: Գիտես, որ եթէ չկարողանանք հասցնել, պայմանները շատ ծանր են:

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Շատ քիչ է պակասում, շտով կը լրացնենք: Հողս մի արէք բնաւ, ուշու՞մ է մէկ այդ- թան էլ կը տանք: (Ներս է քերում ծառան շիւր ու գնում: Խմում են):

ՕՍԻՊՈՎ.— Ա՛խ, Գարեգին ջան, միայն մի դարդ ունի՞մ, այն է առաջին տեղը բռնել: Բայց շատ անխորձ ես: Աշխատանքը, շահը որսի նման մի բան է, պէտք է իր դիրքի մէջ խփես, հակառակ դէպքում՝ դնաց, ո՛չ տեսանես: Ա՛յ, միռչիլդը, միխկին, Սարգիսով... (խմում են) միթէ՞ նրանք այդպէս չեն արել:

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Ձեր փորձառութիւնից կօղտւիմ. դուք մեր ինժեներներին գործնականութեան դասա- դէրձն էք: Սաացէ՛ք եւ ամեն ինչ պատրաստ եմ ա- նելու, միայն թէ ասացէք: Ձեմ կարծում ինձ վրայ վստահութիւն չունենաք, որովհետեւ ոչ մի բանով ձեր վստահութիւնը չեմ խախտել:

ՕՍԻՊՈՎ.— (Լեցնում, խմում ու հագում: Պա- ուզա) Պէտք է գողանալ, գողանալ:

ԳԱՐԵԳԻՆ.— (Բաժակը քերնից յետ է քաշում, ու աչեքը չաւած, զարմացնով նայում եւ երբ Օսի- պովին համոզում է, խմում է):

ՕՍԻՊՈՎ.— Նղրա՛յր, ի՛նչ գողանալ: Աւաղակ- ների պէս լեռները չենք չափչփում ու խեղճ ու կրակ ժողովուրդի տունը քանդում: Կամ նոյն իսկ «Զեռ- քերդ վերջերի նման ուռմբներ չենք չցում ու շատ, շատ մայրեր լացացնում: Ուրիշները ինձնից են վեր- ցնում, ես էլ ուրիշներից, իսկ քաջը ամենքից: Ի՛նչ ես զարմանում, չէ՞ որ սա հէնց Դարեւին էք ասում, ի՛նչ էք ասում, նրա քարոզածն է, գոյութեան կոխ

է, տակի մնացողի հողին դուրս դայ: Եւ ո՞վ չէ աչապէս: Ամե՛նքն են, ամե՛նքը, նոյն իսկ իմ կինս՝ Մանիան, ինձնից է գողանում: Ես քեզնից եմ գո- ղանում, դու նրանից, նա միւսից եւ աշխարհը պը- տրտում է, հա՛ պտտում: Սա բնական օրէնք է եւ ամեն մարդու հողու մէջ բուն է դրած: Միայն ծոյ- լերը, թոյլերը եւ վախկոտներն են, որ զուրկ են աչս բնական օրէնքից, որով զուրկ են եւ աշխարհի բո- լոր վաշելքներից: Ողորմած հողի հայրդ ասում էր՝ «Շատ մարդ չնից վախենալով գողութեան չի դնում ու ասում է սուրբ եմ»: Եւ շատ հեշտ էր ասում ողոր- մածհողին: Բաւական է, եղբայր, մոռացէ՛ք այդ նա- խապաշարումները: (Խմում է) Պէտք է գողանալ: Ա՛յ, մեր հանքամիջով քա՛նի, քա՛նի խողովակներ են անցնում: Հէնց Լեւոնի միջոցով կարելի է անել: Իմացան՝ Լեւոնին ինչ պիտի անեն, չիմացան՝ հօ՛, օղուտ է ու օղուտ: Ի հարկէ Լեւոնին լաւ կը վար- ձատրես. թո՛ղ նա էլ հարստանայ, չէ՞ որ նա էլ է ազգի համար չարչարել: Պաշտօնն էլ բարձրացուր: Նղրա՛յր, պէտք աշխատել, աշխատել, ամեն կերպ աշխատել: Սա Բաքու է, ամեն ինչ պիտի անել դրա- մի համար, քանի որ դրամն էլ ամեն ինչ է: Տեսա՞ր որ անխորձ ես: (Լեցնում է իր և Գարեգինի բաժակը)

ԳԱՐԵԳԻՆ.— (Կանգնելով եւ բաժակը ձեռին բարձր պահելով իբր քէ բաժակամատ է ասում) Պատրաստ եմձեր փորձառութիւնից օգտուելու: Յոյս ունիմ ինձնից դո՛հ կմնաք, եւ շատ շտով ամեն ինչ՝ թէ հանք, թէ դրամազուրկ կրկնապատկած, քա- ռապատկած կտեսնէք: Ձեր կենացը: (Խմում է ու ձեռքը մեկնում է բարեւի) Ներեցէ՛ք, ես հանք պիտի դնամ, մի քանի անցետաճգելի գործեր ունիմ կա- տարելիք: Վստահ եղէ՛ք, ամեն ինչ նոյն իսկ վաղ-

ւանից կլինի: Յտեսութիւն:

ՕՍԻՊՈՎ. — Յտեսութիւն: Վստահ եմ: (Առաջ-
նորդում է մինչեւ դուռը): Գարեգին ջան, ձեր ամ-
սականին այսօրւանից հինգ հարիւր աւելացրէք:
Յտեսութիւն:

ՏԵՍԱՐԱՆ Ե.

ՕՍԻՊՈՎ. — (Ձեռները փելով պտտում է) Բաղ-
դըն էլ է այս, փառքն էլ, էլ ինչ եւս դարդ անում,
Աւետիք Օսիպով: Ի՞նչդ է պակաս: Մէկ վիշիւր քո
անցեալը, օ՛, ո՛րքան զգւելի էր նա: Ի՞նչ կլինէր քո
դրութիւնը, եթէ մինչեւ ալժամ կապած լինէիր այն
անիծեալ գիւղական կեանքի հետ: Յետ ընկած մի
գիւտում, գիշեր, ցերեկ բուք բորանի մէջ, հրատապ
արեւի տակ, սարերում, չեօլերում տանջւի՛ր, մաշ-
ւիր թէ ինչ է՝ օրական մի քանի կոպէկ պիտի աշխա-
տիս, այն էլ ո՛վ գիտէ կարողանաս, թէ չէ: Ի՞նչ էր
այն իմ քաշածներս. է՛լի պէս աշխատիր— դարձեալ
մերկ, բորիկ, դարձեալ սոված: Եւ ի՞նչ լաւ, որ մի
գոյգ տրեխներս առի ու Բագու փախաց: Եւ ինչպէս
չփախչէի՝ նիղակը չի կարող քսակի մէջ տեղաւոր-
ւիլ: Աւետիք Օսիպովը գիւղի համար չէր ծնւած,
նա քաղաքի մէջ պիտի հասնէր իր փառքի բարձրու-
թեան... Եւ մի քանի տարւան տոկուն աշխատանքը,
որի ճանապարհը միայն եւս գիտեմ, միլիոնների հետ
է խաղացնում ինձ: Աւետիք Օսիպով աղքատ գիւղա-
ցու զաւակը միլիոնատէր ու քաղաքի առաջնակարգ
մարդկանցից մէկը... (Պառլզա) Եւ դեռ ոչխարա-
միտ Գարեգինների ու ափրիստ Լեւոնների մէջքի
վրայով շատ կը բարձրանամ: (Պառլզա) Աշխարհ
դմակ է ու դանակ, կտրի՛ր ու կեր, եւ ո՛րքան շատ

կտրես, այնքան էլ պատուով եւ (զանգահարում է)
Թո՛ղ սեւ անցեալը իր բոլոր սեւութիւններով մո-
ռացւի: Լողա՛ ներկայի նեկտարի մէջ, լողա՛, ա-
պագան էլ քոնն է... (մտնում է Արգումանը) Ո՛ւր
է խանըմը, Արգուման:

ԱՐԶՈՒՄԱՆ. — Աւագովենց տունը դնաց, այն-
տեղ խանըմները թուղթ են խաղում: Աղա, ասաց
ճաշին հացի եմ գալու, որ չետոյ այս երեկոյ դնալու
է Միլադովենց տուն մեծ բալ (երեկոյթ) ունին:

ՕՍԻՊՈՎ. — Նատաչան ո՛ւր է, տա՞նն է:

ԱՐԶՈՒՄԱՆ. — Աղա, իր սենեակում գերք է
կարդում: Շատ հպարտ է, խանըմի խօսքը չի լսում:

ՕՍԻՊՈՎ. — Լա՛ւ, այդ խանըմի դործն է: Գնա՛
Նատաչային ասա գայ ինձ մօտ, իսկ դու դնա՛ քո
գործիդ: (Արգուման վերցնում է շեշերը, գնում է)
Ա՛խ, երանի թէ մի քսան տարով երիտասարդ լինէի,
եւ ի՞նչեր չէի տալ դրա փոխարէն: Երիտասարդու-
թի՛ւն... Եւ այն ժամանակ դարձութիւնը աւելի վառ
դոյններով կարտացոլար սրտիս խորքերի մէջ: Օ՛, որ-
քան տղեղ է աշնան տերեւը իր տերեւաթափով: Նա
մահւան հեռանկարն է... Երիտասարդութի՛ւն, ե-
րիտասարդութի՛ւն...

ՏԵՍԱՐԱՆ Ը.

ՆԱՏԱՇԱ. — (Ներս մտնելով) Դուք էիք հրամա-
նել ինձ կանչեն:

ՕՍԻՊՈՎ. — Այո՛, սիրելի Նատաչա, կեանքիս
ուրախ վայրկեաններում սիրում եմ ձեզ տեսնել,
ձե՛ղ, որ կեանքի գեղն ու ձգտումն էք, նրա ոլորտ-
ների կեդրոն էք, եւ յոյս ունիմ չէք զրկիլ ինձ այդ
վեհ եւ ասուածային բարիքից: (Մտնելով) Ո՛հ,

Թողէ՛ք այդ ոլորտների մէջ տարւիմ դէպի աշխտեղ,
այն վայրը, ուր...

ՆԱՏԱՇԱ.— Չափաւորեցէ՛ք ձեր թռիչքները,
պարոն, որը այնքան էլ համապատասխան չէ ձեր
դիրքին եւ ընտանեկան կոչման: Ասացէ՛ք ինչ հրա-
մաններ ունէ՛ք, որը անմիջապէս վերաբերում է իմ
պաշտօնին:

ՕՍԻՊՈՎ.— Հրամա՛ն. օ՛, թողէ՛ք այդ պաշտո-
նական խօսքերը: Դուք, հրեշտակս, ստեղծւած չէ՛ք
հրամաններ կատարելու, այլ սիրելու եւ սիրւելու
միայն: Ահա՛ ձեզ սիրտս եւ զանձերիս բանալին
(մօտեցում է): Ո՛հ, ո՛րքան անուշ էք դուք: Երջան-
կացրէ՛ք ինձ ձեր մի զոյգ համբույրներով (ձեռքը ձը-
գում է ու փառում դէպի իրեն գրկին ծայր աստիճան
վալաւանդով):

ՆԱՏԱՇԱ.— (Բարկացած) Թողէ՛ք ասում եմ:
Ամօթ է ձեզ, չէ՞ որ այդ դերքը վայել չէ ձեր տա-
րիքին անգամ: Թողէ՛ք ասում եմ:

ՕՍԻՊՈՎ.— (Մի փուռ քղքաղքամ աշխատե-
լով դնել նրա ափի մէջ) Ահա ձեզ հինգ հարիւր ռուբ-
լի, ձեր մի համբույրի փոխարէն: Նատա՛շա, Նատա՛-
շա, խնդրում եմ մի արհամարէ՛ք Թշուոհիս: ա՛ռ,
ա՛ռ, դա նւէր է:

ՆԱՏԱՇԱ.— (Դրամները դէմ շարտելով) Դուք
ի դուր էք աշխատում ձեր հարստութիւնով ինձ իմ
ցանկութեան հակառակ գործել տալ: Ի սէր Աստծո՛յ
ինձ հանդիստ թողէ՛ք: (Կամեցում է գնալ, Օսիպով
ոյծով պահում է: Այդ միջոցին ներս է մտնում տի-
կին Մանիան եւ փառացած մնում: Նատա՛շան տես-
նում է նրան իսկ Օսիպով՝ ոչ):

ՕՍԻՊՈՎ.— Նատա՛շա, հողեակս, մի համ-
բույր...

ՆԱՏԱՇԱ.— (Արհամարաւնձով) Թողէ՛ք, ձեր
տիկինը ասում է՝ այդպիսի բաների համար ձեր
տունը լարմարութիւն չունի:

ՕՍԻՊՈՎ.— Դուք էք իմ տիկինը...

ՆԱՏԱՇԱ.— Սխալւում էք: (Տոյց տալով) Ահա՛
ձեր տիկինը: (Օսիպով տեսնում է իր տիկնոջը ու
ապուշ կտրում: Պառւազա):

ՄԱՆԻԱ.— Ամօթ ըո արժանապատուութեան,
ամօթ ըո դերքին, ամօթ ըո տարիքին: Թո՛ւհ,
Լիզլի՛ր, Լիզլի՛ր ոտները, Լիզլի՛ր:

ՆԱՏԱՇԱ.— (Կէս ծիծաղ եւ արհամարհանք)
Արժանապատուութի՛ւն... (վեհ փայլով գնում է)
Պէտք է հեռանալ այդ հոտած ճահճից, ուր ապակա-
նութեան մանրէներն են բեղմնաւորւում միայն,
Սողոմ... Սողոմ... Սողոմ... (դուրս է գնում):

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

ԱՐԱՐԻԱԾ Բ.

Գործողութիւնը կատարում է նոյն քաղա-
քում. մէկ հասարակ սենեակի մէջ, որը ունի
միայն մէկ դուռ եւ դրան կողմերում մէկ մէկ
լուսամուտ: Սենեակում դրած է մէկ հասա-
րակ սեղան առանց սփռոցի, մէկ ֆանի հասա-
րակ աքոռներ: Մէկ պատի տակ՝ մէկ մահ-
նակալ վրան անկանոն ու անկարգ ձգւած մէկ
ֆանի մարդկանց պառկելու անկողիններ: Պա-
տերից կախւած են զէմֆեր: Սենեակի զանա-
գան կողմերում դրած են ուսմբեր: Սեղանի
վրայ մէկ հասարակ լամպա, քանաք, գրիչ,
քուղք, ծրար, զանազան կնիքներ եւ կնիքի
բարձիկներ ու մի ֆանի անպատրաստ ուսմբ:

ՏԵՍԱՐԱՆ Ա.

ՍՏԵՕՊԿԱ.— (Գանդւած ատրնամակներ է մաք-
րում. նստած գետնի վրայ, ատրնամակի մասեր եւ
մէկ ամանի մէջ նստք առջեւը դրած) *Փայլի՛ր, փայ-
լի՛ր, ատրնամակ ընկեր, տեսնենք էլի ում հողոցն
ես կարդալու: Ինձ թւում է այս անգամ առատ հունձ
ենք ունենալու: Հաւատացնում եմ՝ Նաում, կարծես
հէնց գրպանիս մէջն է:*

ՆԱՌԻՄ.— (Սեղանի առաջ նստած ուսմբ է շի-

նում) Դարձեալ դու քո մարդաբէութիւններդ սկսեցիր: Այսպէս որ մենք ենք ամեն մէկ շան, գալլի խնայում, ամեն մէկ մարդու խնդրքի վրայ մեր ձեռնարկութիւնից չետ դառնում, լա՛ւ հոնձ կուռնանք: Մեր չատկութիւնը պիտի լինի ոչ մի խնդիրքի, ոչ մի աղաչանքի առաջ կանդ չառնել: Ով տեղից վեր է կենում՝ «Այս ինչ պարոնը խեղճ է քիչ առէք, այս ինչ աղան լաւ մարդ է, նրանից ձեռք քաշէք» եւ ինչ դիտեմ հազար ու մի չիմարութիւններով գալլի աւետարան է կարդում գլխներին: Տօ՛, ո՞վ ասաց աղան խեղճ կլինի, եւ կամ ո՞վ ասաց որ մենք ամեն խորհուրդների պիտի անասնք: Մեր խորհրդականը, ա՛յ, այդ ատրճանակն է եւ այս ուսմբը: Կոտորի՛ր որքան կարող ես, ջարդի՛ր որքան ոյժդ պատում է, եւ դու լաւ անարխիստ ես: Է՛հ, մենք արեացուներ ենք եւ ոչ անարխիստ:

ՍՏԵՕՊԿԱ.— Որ անարխիստ էլ չի ասում, կասեմ թէ փը՛նթ Բակունինի քթիցն է ընկել, կամ Կրոպոտկինի... ձախ կողմն է: (Ծաղր ու ծիծաղ) Տօ՛, հեշտ ե՞ս ասում մենք անարխիստ ենք. խա՛չ վկայ առաջին անգամ քեզնից եմ լսում, որ մենք էլ իբր թէ, այսինքն կուսակցութիւն ենք: Ձէ՛, ես իմ հողին, ես «ձեռքերը-վեր» եմ, կամ՝ ինչպէս մեզնից խելացիները խելական բառը դառել են, ճուղուսրիստի տղա ճուղուսրիստ եմ:

ՆԱՌԻՄ.— Տօ՛, չիմար, իսկ նպատա՞կդ:

ՍՏԵՕՊԿԱ.— Հա՛, հա՛, հա՛. ա՛յ քեզ նոր փիլիսոփայութիւն: Ձլինի նպատակներից ճառողների ճանդն ես ընկել: Հը՛, մէկ ասա՛ տեսնեմ ով է քեզ դարձեալ գլխից հանել:

ՆԱՌԻՄ.— Տօ՛, ասղա դու մի ընդհանրական նպատակ չունի՞ս:

ՍՏԵՕՊԿԱ.— Բը՛ռավօ՛. այդ «ընդհանրական»ը որտեղից դուար, հա՛, հա՛, հա՛ (Երկար ծիծաղ): Տօ՛, նպատակը դեռ մի փոքր հասկանում եմ, ընդհանրականս որն է: Հը՛, այդ ո՞րտեղից դուար ասուածը, մէկ ասա՛ տեսնեմ: Խաչը վկայ, քեզ պէտք է ուղարկել ընդհանրական նպատակը սովորելու է՛ն բարձր համալսարանը, ինժեներների տեղը. չէ՛, չէ՛, ա՛յ, միտս ընկա՛ իւրիստների համալսարանը, ճշմարիտ եմ ասում մեծ մարդ կդառնաս, ինչպէս քո ողորմածհոգի հայր ջրաղացպան Գուստաւն էր հա՛, հա՛, հա՛:

ՆԱՌԻՄ.— Քեզ պէս չիմարների հետ դուրիս չունիմ: Շուտ արա՛ ատրճանակները մաքրի՛ր, այժմ, որտեղ որ է, տղայքը կդան:

ՍՏԵՕՊԿԱ.— Ա՛յ, այդ հասկանում եմ, թէ չէ ես ով, կամ խօսքը մեր մէջ, եւ ականջիդ ասեմ (որ բոլոր ատրճանակները պատրաստած է, ձեռքինն էլ վերցացնելով գնում է եւ այլեւս չի նստում: Իբրեւ թէ ականջին է ասում, բայց բարձր) . դու ով եւ ընդհանրական նպատակը ով: (Խօսքին տօն տալով եւ ատրճանակը բարձրացնելով) Ահաւասիկ մեր նըպատակը: Բայց ո՛չ, սա նպատակ չէ, այլ միջոց է, կամ եթէ քեզ պէս զիտնականօրէն կամ անարխիստօրէն բարբառելու լինինք՝ սա մեր պլանֆորման է: Եւ պլանֆորման ցոյց տուր հարուստին, է՛ն մեծ կապիտալիստ բուրժուալին, հազարները առ, կե՛ր, խմի՛ր, քէֆ արա՛ — ահա եւ նպատակդ: Հը՛, ի՞նչպէս է:

ՆԱՌԻՄ.— Եւ քո չիմար նպատակի համար չարժէ շանսատակ լինել:

ՍՏՕՊԿԱ.— Տօ՛, տիրացու, հէնց ամբողջ աշխարհը միթէ դրա համար չէ՞ շանսատակ լինում:

Քիչ բան եւ իմանում ուտել, խմել, քէֆ անելը :

ՆԱՌԻՄ. — Լա՛ւ, լա՛ւ, քեզ պէս չիմարի հետ
գլուխ չունիմ : Ինչու ընկերները ուշացան, երեւի մի
բան պատահել է :

ՍՏԵՕՊԿԱ. — Սիրող պինդ պահիր, ոչինչ չի
պատահիլ : Կարծես անտեղեակ է . ոստիկանութիւնն
էլ է մեր խոնարհ ծառան, նահանգապետն էլ : Էլ
ինչո՞ւ ենք մեր աշխատանքի մեծ մասը նրանց տա-
լիս : Ատրճանալները պատրաստ են : Կարծես ընկեր-
ները գալիս են :

ՆԱՌԻՄ. — (Ականջ դնելով) Դա Միշայի ոտնա-
ձայնն է : Դուռը բաց : (Ստեօպկան դուռը բանում է)

ՏԵՍԱՐԱՆ Բ.

ՄԻՇԱ. — Բարեւ ընկերներ. (Ստեօպկային որ
ուզում է դուռը փակել) Թո՛ղ բաց մնայ, Գրիշան
գալիս է : Ատրճանակները մաքրեցի՞ք :

ՍՏԵՕՊԿԱ. — Այո, հաշվի եմ շինել, հաշվի՛ :
Բաղդս վկայ, եթէ տասը հաստափոր բուրժուս եւ
տասը ոստիկանապետ մէկ ու մէջ շարեն, մէկ գլուխ
մէկ գնդակը ամենքին էլ կանցնի : Մէկ տե՛ս է՛ :

ՄԻՇԱ. — Բայց որ բաններս բուրդ է : Այդ անպի-
տանները հոգի են տալիս, դրամ չեն տալիս : Դարձ-
եալ հազար չուն ու գալլ միջնորդ են ձգել . չգիտեմ
ինչ անեմ :

ՆԱՌԻՄ. — Չպէտք է ոչ ոքի լսել, այլ անար-
խիտական թափով առաջ պիտի գնալ :

ՍՏԵՕՊԿԱ. — Ի՛նչպէս թէ ի՛նչ անեմ . ես հազար
անգամ ասել եմ մինչեւ այդ նապաստակներից արիւն
չառնենք, մեզ պիլի տուղը չեն : Միշա ջան, եթէ
մեծութիւն անել գիտես, արա, եթէ չգիտես՝ քաշ-

ւի՛ր տես էս տղան (կուրծքը ծեծելով) Ինչպէս է մէկ
ամսում հարիւր հազարներ բերում :

ՆԱՌԻՄ. — Միշա՛, թէեւ ոչ բուրդովին, բայց
մասամբ ճիշտ է ասում Ստեօպկան : Մի փոքր խիստ
պէտք է վարւել :

ՍՏԵՕՊԿԱ. — Տօ՛, ի՞նչու բուրդովին ճիշտ չէ
ասում, (նրա ձայնին նմանցնելով) այլ մասամբ է
ճիշտ ասում : Այդ մասամբը (երկարցնում է մասամբ-
քը) ընդհանրական նպատակիդ ձուտն է, ի՛նչ է : Մի-
շա, էս տխմարին լսիր տե՛ս ինչ է քարոզում ինձ,
ասում է մենք անարխիստ ենք եւ ընդհանրական նը-
պատակ ունինք, հա՛, հա՛, հա՛ :

ՄԻՇԱ. — Լա՛ւ, լա՛ւ, դրանց ժամանակը չէ :
Դուք երբ երկուսով առանձին էք մնում, սկսում էք
կուսակցութեան նոր անդամագրւածի պէս դատարկ
բաների վրայ վիճաբանել : Եւ դեռ պահանջում էք,
որ ես քաշեմ ու դուք ամեն ինչ կարգադրէք :

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ.

ԳՐԻՇԱ. — (Ուրախ ուրախ ներս մտնելով) Օ՛,
բարեւ տղերք ջան . շատ ուշացայ, երեւի կարծած
կլինէք էջի դրախտը տարած կլինեն ինձ :

ՍՏԵՕՊԿԱ. — Տօ՛, քեզ ով էջի դրախտում կըն-
դունի : Քո հեռու տեղը շա՛տ շատ բիւրբւլ դէրէ-
սին է :

ՄԻՇԱ. — Թո՛ղ կատակդ, Ստեօպկա : Ի՞նչ արե-
ցիր Գրիշա, եւ ի՞նչպէս արեցիր :

ԳՐԻՇԱ. — Ինչպէս ծրագրել էինք, այնպէս էլ
կէտ առ կէտ կատարել եմ : Ո՛չ մի կէտը բաց չեմ
թողել : Նախ՝ Պետրին եւ Ալեքօին ուղարկեցի Մա-
րիա Իւանովնայի մօտ, որ սենեակը պատրաստեն,

ՄԻՇԱ.— (Կարդում է) «Սիրելի պապիկ, մեզ վատ տեղ են պահում եւ շատ չարչարում. չեն էլ թողնում որ լանք...»

ՍՏԵՕՊԿԱ.— Ա՛յ, էդ լաւ գիւտ է, կեցցե՛ս:

ՄԻՇԱ.— (Շարունակում է կարդալ) «Մինչեւ էգուց կէսօր եթէ քառասուն հազար բուբլի իմ փոխարէն եւ երեսուն հազար բուբլի Լիզայի փոխարէն չտաք, առաջ Լիզային եւ սպանելու, չեմոյ՝ եթէ դարձեալ չտաք, ինձ: Պապիկ ջան, տուր եւ մեզ ազատի՛ր: Խեղճ ենք, մեզ կսպանեն: Լիզան էլ է աւում՝ տուր: Մի թղուկ աղքատ կայ, որ շատ երկար փայտ է բռնում ձեռքին, նրան կտաք: Որ մատնել էք կառավարութեան, մեզ կսպանեն: Խեղճ ենք, պապիկ ջան: Քո առեւանդած ճուղիկներդ՝ Լաստօ եւ Լիզա»: Շատ բարի, նամակը ուղարկե՛ց:

ԳՐԻՇԱ.— Ուղարկեց եւ այսօր էլ թղուկը նըրանց տան շուրջը քաջըլում է: Յոյս ունիմ կտան, եթէ ոչ ամբողջը, գէթ կէսը:

ՆԱՌԻՄ.— Կէս-մէս չկայ, կամ ամբողջ, կամ ոչինչ:

ՍՏԵՕՊԿԱ.— Որ մէկ կոպէկ պակաս են տւել, ես ինքս երկուսին էլ կը մորթեմ:

ՄԻՇԱ.— Լա՛ւ, Լա՛ւ, ամբողջը: Իսկ ընկերները ի՞նչ եղան:

ԳՐԻՇԱ.— Պետքը եւ Մամէդը երախաներին դաստիարակում են, իսկ Ալեքօն՝ աչքներդ լոյս, ուրախալի լուր էր, բայց մոռացաւ— մտաւ Օսիպովի մօտ թիկնապահ: Խեղճ-ողորմելիները լսել են թէ «ձեռքերը-վեր» երախաներ են փախցնում, այն էլ զոյգ զոյգ, ճարները կտրած այժմ թիկնապահներ են պահում:

ՄԻՇԱ.— Այդ շատ լա՛ւ է. համ զիարէթ, համ

թուջարէթ: Նա այնտեղ մեզ պէտք կգայ: Դէ՛հ, նըստելու ժամանակ չէ. արդէն կէսօրը անցել է: Գնա՛ցէք հոտը տացէք, տեսէք ինչ կայ, ինչ՝ չկայ: Շուտ թղուկին դաէք:

ՍՏԵՕՊԿԱ.— (Ատրճանակները կապելով) Գը՛

ՆԱՌԻՄ.— (Նանք, գնանք, այսօր անպատճառ վերջացնելու ենք:

ԳՐԻՇԱ.— Դու դուրս չե՞ս գալու Միշա:

ՄԻՇԱ.— Չէ՛. մի քանի նամակներ եմ գրելու:

ԳՐԻՇԱ.— Ի՞նչ կայ, էլի սիրականներդ միտդ ընկան: Յը՛:

ՆԱՌԻՄ.— (Յը՛, ցը՛, կը՛, կը՛: Կամ ամենը,

ՍՏԵՕՊԿԱ.— (Կամ ոչինչ: Յը՛, ցը՛... (գրում են)

ԳՐԻՇԱ.— (Դրան մօտից յետ դառնալով, որով երկուսն էլ կանգնում են) Միշա՛, աչքդ լոյս, այսօր Նատաշային տեսայ:

ՄԻՇԱ.— Ո՞ր Նատաշային:

ՍՏԵՕՊԿԱ.— Ասա, մէ՞կն է որ իմանայ:

ԳՐԻՇԱ.— Չե՞ս չիշում դաստիարակչուհին, նա որ Պէտիգորակում ինձ հետ ծանօթացրիր:

ՄԻՇԱ.— (Այլալլաձ) Ճի՛շտ. ո՞րտեղ տեսար: Ա՛յ տղա, սխալում եմ լինիս, նա չի լինիլ: Ես հէնց նրան էի ուզում նամակ գրել եւ հասկէ տալ:

ԳՐԻՇԱ.— Կարձեմ նշանւելու նման մի բան կարձեր մէջ: Հէնց ճիշտ նա էր, հետը խօսեցի: Այստեղ, ալդու մօտ տեսայ:

ՄԻՇԱ.— Անցնելուց, եթէ այնտեղ կլինի, տուր Ստեօպկային բերի:

ՍՏԵՕՊԿԱ.— Աչքումը ջուր կա՞յ:

ՄԻՇԱ.— Յիմարութիւններդ թող: Սպասի՛ր մի

քարտ գրեմ (հախում է քարտը եւ մատիտով գրում աւ տալիս) :

ԳՐԻՇԱ.—

ՆԱՌԻՄ.—

ՍՏԵՕՊԿԱ.—

} Յտեհութիւն, ցը' :

ՄԻՇԱ.— Յը : լուրջ եւ շրջահայեաց եղէք (գընում եմ միւսները) :

ՏԵՍԱՐԱՆ Դ.

ՄԻՇԱ.— (Լուռ եւ մտախոտ պտտւում է) Ահա՛ եւ Նատաշան, բայց ո՛ւր եւ ի՛նչ հանդամանքում է հանդիպում ինձ : (Դադար) : Ի՞նչպէս պէտք է ինձ արդարացնեմ նրա առջեւ, ի՞նչպէս պէտք է կարողանամ նրան համոզել այն շարժառիթների ու դրոշմաւորների մէջ, որոնք չպատեցին ինձ այս դրութեան մէջ : Թէեւ Նատաշան կանացի աղնիւ սրտի հետ ունի եւ մեծ թափանցականութիւն, թէեւ նա եւս կենքի խաղերի զոհն է, այնուամենայնիւ ցանկալի չէր, որ նա այս հանդամանքի մէջ հանդիպէ ինձ : (Միջոց) Սակայն պատմութեան բաժին դարձած էրողութիւնները չէա կարող այլ կերպ դատարարել. նա կատարւած է, որովհետեւ պիտի կատարւէր : (Միջոց) : Բայց ի՞նչու ես աշխատում, Միշա՛, թաղցնել այն, ինչ որ ճակատագրական կերպով կապւած է քեզ պէս շատերի հետ : Ի՞նչով ես մեղաւոր դու քո ընթացքի մէջ : Եւ ո՞վ պիտի համարձակւի քո դատարարը լինելու, ո՞վ : (Միջոց) Ամենքն էլ ստիպւած են կենքի իրաւակարգերի դէմ արտայայտւելու : Իսկ ո՞վ է նա, որ ինձնից աւելի է զոհ զնացել արդի կարգերին : Զուգ եղբայրներս կապիտալիստական մեքենաների տակ ջարդ ու բուրդ եղան եւ որպէս մի

չնչին որդ՝ տրորւեցին, ոչնչացան, անհետ, անհետեւանք կորան : Մայրս կսկիծից մեռաւ, իսկ երբեմն հարիւրաւորներին բարութիւն անող հայրս՝ որդիները ու կնոջ մահւան չդիմանալով, այժմ խենթանոցի մէջ, խենթի շապիկը հագին, շղթաներով կաշկանդւած իր սիրասունների մահն է ողբերգում : (Միջոց) : Բայց զոհէ հայրական լիքն ու չէն տունս մնա՞ց : Օ՛, ցնորք է դա, ցնորք : Աւելի ուժեղները, զօրաւորները միացած կառավարութեան ստոր պաշտօնեաների հետ, կեղծ ու պատիր վկայաթղթերով մինչեւ վերջին ասեղն անգամ սեփականացրին : Իսկ քեզ ի՞նչ արին, Միշա, քե՛զ, երբ ուսանողական նրատարանի վրայից դուռ դարձար տէր լինելու քո Օ՛ճախի փշրանքներին : Ի՞նչ արին, ի՞նչ : Աւազակ չէիր դու, անառակ չէիր, մարդկութեան վիժւած անդամը չէիր : (Միջոց) Գիշեր, ցերեկ ջիգ էիր թափում, գիտութեան վերջին խօսքն էիր լսւում երկրիդ օգտակար լինելու, բա՛յց, բայց աւազակների ոհմակը քո օջախի վերջին քարը եւս ոչնչացնելու համար, հազար ու մի զրպարտութիւններ վերադրեցին քեզ եւ որպէս անարխիստի իրաւունքներիցդ զրկեցին ու չափաւորական աքսորի դատապարտեցին : Ի՞նչու, ի՞նչու համար : Որովհետեւ չափաւորւած իրաւունք էիր պահանջում. քո բռնարարւած, խողխողւած «ես» էիր պահանջում : Քո ներքին մարդու անձեռնմխելութիւն էիր պահանջում : (Միջոց. քաշկիմակով նակատն է սրբում) Եւ այժմ երբ վրէժխնդիր եմ լինում՝ պիտի ամաչեմ իմ արարքների համար : Դեռ է՞լի պիտի լսեմ թմրեցնող, ստրկացնող բարոյազդիտութիւնները : Ո՛չ, Միշա, ո՛չ. բաց ճակատով եւ առնական քայլերով մօտեցիր Նատաշային : Արծաի ճախրը՝ թէկուզ անպաշտպան ճուտի վրայ, աւելի

վեհ է, քան ստոր որդի կուչուճիդը ճնճղուկի կտու-
ցի առջև: Ճախրի՛ր, Միշա, աջ ու ձախ տարածի՛ր
քո վրէժի սլաքները: Մի՛ խնայիր ոչ ոքի, որովհետև
ոչ ոք քեզ խնայեց: (Յոգնատ ու ուժասպառ ընկնում
է աքռոյ մէջ, այսպէս մնում է մի փոքր ժամանա-
կամիջոց):

ՏԵՍԱՐԱՆ Ե.

ՍՏԵՕՊԿԱ.— (Ներս մտնելով Նատաշայի հետ)
Ահա եւ Միշան:

ՄիշԱ.— (Փաքաքւելով Նատաշային համբուր-
ւում են, նրա վերաբերում եւ գլխարկը հանելով նըս-
տեցնում է ինքը եւս նստելով) Վերջապէս եւ դու.
ո՞ր տեղից եւ ո՞ւր: (Ստեօպկային) Շուտ, Ստեօպ-
կա, հասի՛ր եւ ընկերներից մի լուր: Աշխատեցէ՛ք
մանրամասն տեղեկութիւններ հաւաքել: (Նատաշան
նայում է շուրջը ապած):

ՍՏԵՕՊԿԱ.— Ժողովուրդի մէջ ինչ որ չշուկ կայ,
բայց չկարողացաւ լաւ հասկանալ. գնամ տեսնեմ ին-
չեր են կատարւել: Դու լաւ կանես՝ տնից դուրս չը
գաս: Յը՞: (ձեռք տալով Նատաշային) Յետևութիւն
օրիորդ:

ՆԱՏԱՇԱ.— Յետևութիւն, պարոն: (Ստեօպկան
գնում է)

ՏԵՍԱՐԱՆ Զ.

ՄիշԱ.— (Նատաշայի ձեռքերը իր ձեռքերի մէջ
տրորելով) Ասա՛, սիրելիս, ասա տեսնեմ ի՞նչպէս
ընկար այտեղ: Ես հէնց այս վայրկեանիս պատրաս-

տըւում էի քեզ նամակ գրելու: Ասա՛, խօսա՛, ի՞նչ-
պէս ես, ի՞նչպէս ընկար այտեղ:

ՆԱՏԱՇԱ.— (Շուրջը տնտեսելով) Բայց այս ո՞ր-
տեղ եմ տեսնում քեզ: Այս միջավայրը ինձ մի ինչ որ
խորհրդաւոր բան է թելադրում. վատ նախազգացում
է անցնում գլացմունքիս մէջ:

ՄիշԱ.— Նախազգացումներին հաւատա, բայց
կարեւորութիւն մի տար: Յետոյ կիմանաս. դեռ ա-
սա՛, ո՞րտեղից, ո՞ւր եւ ի՞նչպէս:

ՆԱՏԱՇԱ.— Կառավարութիւնը Մաքսիմովի
գործի համար Պետրգորսկուց շատերին քէնց, որոնց
մէջ եւ ինձ, որով ստիպւած եղաւ այտեղ դալ եւ մի
տան դաստիարակչուհու պաշտօն վարել, սակայն
չատ անհամեստ տուն լինելով եւ իմ պատիւը միշտ
արատաւորւած, ես անպատւած տեսնելով, քանի
օր է դուրս եմ եկել:

ՄիշԱ.— Այդ ո՞րի տունն է:

ՆԱՏԱՇԱ.— Յայտնի միլիտանտէր Աւետիք Օսի-
պովի:

ՄիշԱ.— Օսիպովի՞... ի՞նչ անպատուութիւն.
այդ ի՞նչ եմ լսում: (մտածելով) Որքան չեղում եմ
նրանք իրանց տան անպիտի մէկը չունին:

ՆԱՏԱՇԱ.— Իսկ Օսիպովը. ինչո՞ւ ես ի՞նչ է:

ՄիշԱ.— Օսիպովը, այդ ծեր աղէ՞սը: Ես նրա
հետ հաշիւը կը վերջացնեմ:

ՆԱՏԱՇԱ.— Թո՛ղ, Միշա, թո՛ղ. ո՞ր մէկի հետ
հաշիւ վերջացնես: Դրանք միշտ ալդպէս են եւ մենք
ստեղծւած ենք, որ նրանք իրենց երջանկութիւնը մեր
թշւառութեան մէջ որոնեն: Թողնենք դրանք, որով-
հետեւ միատեսակ երեւոյթներ են, մի փոքր լսեցիր
եւ արդէն ամեն ինչ իմացած ես լինում, դեռ ասա՛,
դո՛ւ ի՞նչ ես անում եւ ի՞նչու այսպիսի հանդաման-

ընում: Ասա՛, ասա՛, սիրելիս:

ՄԻՇԱ.— Ես այժմ ճուղուղորիս եմ, «Ձեռքերը-վեր» եմ:

ՆԱՏԱՇԱ.— «Ձեռքերը- վեր»...

ՄԻՇԱ.— Ի՞նչ է. զարմանում ե՞ս: Այո՛, «Ձեռքերը-վեր» եմ եւ ամենալաւ միջոցն է իմ դիտաւորութիւնները իրադրոճելու համար: Երեւի դու երեւակայում էիր թո՛ւ Միշային կողարդը ճակատին մի չինովնիկ, կամ զբառեղանի առջեւ նստած թխլիկ ոտճիկով մի գործակատար, կամ դուցէ՛ ստույթիւններ ու անբարոյականութիւններ տարածող մի կաշառւած խմբազիր. ո՛չ, սիրելիս, դու տեսնում ես թո՛ւ Միշային ինչ որ նա է, «ձեռքերը-վեր» եւ ուրիշ ոչինչ: Յաւիտենական աքսորի դատապարտւածը միայն այս էլ կարող է լինիլ:

ՆԱՏԱՇԱ.— Ա՛խ Միշա, թո՛ղ այդ խօսքերը. դրանք շատ ծանր են գալիս ինձ: Քո ընտրած ասպարէջը կոչումների ամենասոսկայինն է եւ ցաւալին:

ՄԻՇԱ.— Ընտրա՛ճ... Եւ ո՞վ է ասում, որ ես ընտրել եմ: Բնաւ ես չեմ ընտրել եւ չեմ էլ մտածել ընտրութեան մասին: Կե՛անքը, սիրելի Նատաշա, Կեանքը ինքն է ընտրել այդ կոչումը ինձ համար եւ եւ ինձ ստիպմամբ այդ կոչման մէջ ձգել:

ՆԱՏԱՇԱ.— Ամեն մարդ իր կեանքը կոելու վարպետն է:

ՄԻՇԱ.— Ո՛չ, սիրելիս ոչ: Ամեն մարդ մի տեղ պիտի գնայ կեանքի դառնութիւնը ամօքելու: Ի՞նչով է մեղաւոր Քէրիմը, երբ կաշառակեր կառավարութիւնը նրա հայրական կալւածները նրա ընչաքաղց հօրեղբայրներին սեփականացրեց եւ նրան՝ լեռները քաշելու ու արդար վրէժխնդրութեան ծարաւը չազեցնելու ստիպեց: Ի՞նչով է մեղաւոր չալտնի աւա-

ղակ Աւօն, որ իր նշանածը բռնաբարող ոստիկաններին սպանեց ու կախաղանի վճիռ ստացաւ: Ո՞վ կարող է մեղադրել թէ՛ մարդ է սպանում, կողոպտում է, թաւանում է: Եւ ի՞նչով ես մեղաւոր դու՝ սիրելի Նատաշա, եթէ Օսիպովների քմահաճութիւնները չկատարելով փողոցներում անօթեւան, քաղցած մնալուց, ստիպւած գնատ հաց դադանաս, եւ կամ անդործ մնալուց անբարոյականութեան տները եւ թո՛ւ անձդ վաճառքի գնելով մի պատառ հաց հայթալթես:

ՆԱՏԱՇԱ.— Ի՞նչու անպատճառ անբարոյականութեան տները պիտի գնամ, կաշխատիմ ուրիշի մօտ դործ գտնել:

ՄԻՇԱ.— Իսկ եթէ այն ուրիշն էլ՝ օրւան աշխատանքիցը չողնած, գիշերը անկողնիդ մէջ ընածդ տատեն, ինքնիշխան կերպով, ասանց թո՛ւ կամքը հարցնելու, ասանց քեզ մարդատեղ գնելու դա՛յ եւ վերմակդ դէն քցելով ծոցդ մօտէ՛ ու քեզ բռնաբարելու ճիգեր անի, ի՞նչ կանեն:

ՆԱՏԱՇԱ.— Կթքեմ, կհեռանամ եւ նոր սրաշօն կգտնեմ: Վերջապէս չեմ ստորանալ. ո՛չ թո՛ւ կտամ ինձ վնասեն եւ ո՛չ ուրիշին կվնասեմ:

ՄԻՇԱ.— Ձեռ վնասել ուրիշներին, հասկանում եմ, իսկ ուրիշները երբ քեզ վնասեն՝ ոչ ոք ունիս դիմադրելու: Նատա՛շա, դրանք լոկ խօսքեր են, որոնք մարդուս ետին եւ արժանապատուութեան չաղութիւն կարգարնում տալ: Դրանք հուռց մնացած եւ մեր չեն կարողանում տալ: Դրանք հնուց մնացած եւ մեր չեն զուլը մտցրած նախապաշարումներ են:

ՆԱՏԱՇԱ.— Բայց թո՛ւ արածներդ էլ ստոր հակումներ են: Ո՞ր բարոյական իրաւունքներով դու կառավարութիւնից վրէժ լուծելու համար...

ՄԻՇԱ.— Եւ դրամատիկերից:

ՆԱՏԱՇԱ.— Նոյն իսկ եւ դրամատիկերից վրէժ

եալ անցեալի շարունակութիւնը չէ միթէ՞: Ես վերածնել եմ ցանկանում, վերածնել: Ընթացքիս մէջ նպատակ չկայ, կեանքիս մէջ քաղցրութիւն... Այլապէս նատաշան չի կարող ընկերանալ մի մարդու, որը իր մէջ կրում է Կործանարար-Ոգին եւ իրաւունք ունի, որովհետեւ արժէքներ ստեղծելով միայն կործանարար ոգին կարող է շինարար ոգի դառնալ եւ ոչ թէ արժէքները ոչնչացնելով, հրի, թրի զոհ տալով:

ՏԵՍԱՐԱՆ Ը.

(Ներս եմ մտնում Գրիգա, Ստեօպկա եւ Նաում)

ԳՐԻԾԱ.— Բաններս բուրդ է. թզուկը ձերբակալել է:

ՍՏԵՕՊԿԱ.— Իսկի էլ բուրդ չէ. թթու չեն դնելու հօ՞, չտով կարձակեն:

ՄԻՇԱ.— Ձեմ հասկանում ի՞նչ էք ասում:

ԳՐԻԾԱ.— Թզուկը Լալաեւի տան մօտերը պըտըտելիս, ոստիկանութիւնը կասկածել է ու ձերբակալել: Բացի նրանից չիսուն հոգու չափ ձերբակալել են: Քաղաքը համարեա՛ զինւորական դրութեան մէջ է. ամեն մի մասում շրջկալ է, որ լինում է, որի վրայ կասկածում են ուղղակի դէպի ոստիկանատուն են տանում:

ՄԻՇԱ.— Այդ լաւ բան չէ: Դարձեալ շատ անմեղներ են տուժելու: Ուրեմն դրամ առնելը այլեւս անկարելի եղաւ:

ԳՐԻԾԱ.— Ո՛չ, դեռ լոյսերնիս չալտի կտրենք. Ալեքօն, որպէս ազատ քաղաքացի, գնաց բանակ-ցութեան եւ չտով մեզ լուր կրերէ:

ՆԱՌԻՄ.— Իսկ եթէ Լալաեւը չամառի, որին

կասկած չունիմ, պէտք է ինչպէս գրել ենք, այնպէս էլ անենք:

ՍՏԵՕՊԿԱ.— Այսինքն պէտք է անպատճառ մէկ ճուտը գոհենք, որպէս գրաւական միւսին:

ԳՐԻԾԱ.— Անպատճա՛ռ, անպատճառ, թէ չէ՝ զրպաններուս մէկներն են խաղում:

ՄԻՇԱ.— Դեռ աւելի խոհեմ վարւելու միջոցները չեն սպառւել: Միջին ճանապարհը շատ շաւուներ, կխորհինք:

ՍՏԵՕՊԿԱ.— Եւ ո՛չ մէկ միջին ճանապարհ:

ՆԱՌԻՄ.— Այո՛, եւ ոչ մէկ միջին ճանապարհ. որո՛շ, կտրուկ եւ արդիւնաւոր: Ի՞նչ նշանակութիւն ունի մէկ երախայ, որի մահը մեզ կրկնակի օգուտ պիտի տայ: Կտրո՛ւկ եւ չեշտակի՛՝ այս է անարխիս-մի պլատֆորման:

ՍՏԵՕՊԿԱ.— Կեցցե՛ս, Նաում, խոնարհ ծառադ եմ. հրամայիր ամեն բան կանեմ:

ՆԱՌԻՄ.— Լա՛ւ, խեղկատակութիւններդ թո՛ղ:

ԳՐԻԾԱ.— Ալեքօն ուշացաւ. չլինի նրան եւս մի բան պատահեց:

ՍՏԵՕՊԿԱ.— Ծօ՛, բոյախանի կարաս չի հօ՛: Եղ լիբ բուրժուաների հետ կարծում ես մի քանի բոպչում կարելի է գործ վերջացնել, մանաւանդ այն էլ առանց դաշոյնի ծայրը ցոյց տալու: Ա՛յ, Ալեքօն էլ առանց դաշոյնի ծայրը ցոյց տալու է Ալեքօն: Եկաւ: Տօ՛, տղա՞ ես, աղջիկ: (մտնում է Ալեքօն):

ՏԵՍԱՐԱՆ Թ.

ԱԼԵՔՕ.— Տօ՛, ես սրանց հէրը անիծեմ, ոչ մի քարոզ, ոչ մի համոզում գլուխները չի մտնում: Հո-դի են տալիս, դրամ չեն տալիս, էսպէս էլ թարս միլաթ կւնի:

րոյ բաներ անել:

ԳՐԻՇԱ.— Այո՛, լըջօրէն գրադւինք, որպէսզի օգտից չդրկւինք: Ի՞նչ պէտք է անել. ի՞նչ է քո կարծիքը, Միշա:

ՄԻՇԱ.— Ամեն գործի մէջ, սկսած վաճառականի գործից մինչեւ թէ՛ կուղ աւազակայինը, եթէ խնդրը լուրջ եւ խոհուն հիմքերի վրայ չդրւի, գործը կը տուժի: Այսպիսի մի լուրջ հարցի դիմաց ենք կանգնած,— մի անխոհեմ քաջ եւ մենք կվնասուինք եւ անմտօրէն ուրիշներին էլ կվնասենք: Յենաժողովի փորձերի վրայ, ես առաջարկում եմ առաջժամ սպասել եւ բանակցութեան մէջ մտնելով մի կերպ վերջացնել:

ՆԱՌԻՄ.— (Մտաւ քարճացնելով) Ձայն կուգնէ: Նախ քեզ հակառակ եմ մի կերպ վերջացնելու: Կամ ամենը, կամ ոչինչ, եւ կարծում եմ ընկերներս այս կէտի մէջ սկզբունքով ինձ հետ համաձայն են:

ԱԼԵՔՕ.—

ԳՐԻՇԱ.—

ՍՏԵՕՊԿԱ.—

ՆԱՌԻՄ.—

Ես չեմ առաջարկում էլ կողմնակից չեմ: Ձեզնից ո՛վ չի ճանաչում Լալաեւին. նա Բաքուի դայլն է, սրկիւլութիւնից հասած միլիոնների. նրա ձեռքի տակ հարիւրաւոր մեզնից քաջ երիտասարդներ կան, անպատճառ շտով հետքը կգտնէ եւ ո՛վ է որ այնուհետեւ նրա առջեւ կանգնիլ կը կարողանայ: Երկաթը տաք տաք կծե՛ն: Այսպէս չէ՞, ընկերներ:

ԱԼԵՔՕ.— Նա արդէն ինձ ճանաչեց, որով հետքը արդէն, կնաշանակէ, գտած է, ծառային էլ ուղարկեց թաղէոս Ամիրեանի չեմուից: Նա այս գիշեր շատ գործ կանի: Ի՞նչն է պակաս, մարդը՞, թէ դրամը: Ինչ անելու է, պէտք է անել:

ՄԻՇԱ.— Բաց վերջը կը զղջաք: Լաւ է չետա-

ձգել:

ԱՄԵՆԲԸ.— Ո՛չ, ո՛չ, անկարելի է: (Խուփում երկար ժամանակ):

ԳՐԻՇԱ.— Միշա՛, այսօր քեզ ուրիշ տեսակ եմ տեսնում, կարծես այն Միշան չես:

ՍՏԵՕՊԿԱ.— Երեւի ինչպէս Ֆրանսերէն կասեն «չեռչէ ըս ֆամմ»:

ՄԻՇԱ.— Թո՛ղ դրանք: Ես նորից մարդ ուղարկելուց եւ բանակցութիւն անելուց բացի ուրիշ միջոց չեմ կարողանում գտնել:

ՆԱՌԻՄ.— Բանակցութիւնը հետեւանքի չհասցընել, այլ միջոց կտայ գերիները ազատելու եւ մեր կորստին:

ՍՏԵՕՊԿԱ.— (Չքիկ տալով) Ձայն կուգնէ: Մենք մեր բանակցութիւնը արել ենք, ուրեմն խիղճներս հանգիստ է, նա էլ մերժեց, ուրեմն նրա խիղճն էլ է հանգիստ: Մնում է ուրեմն, մի նէր ուղարկել ծնողաց:

ՄԻՇԱ.— Շտապում ես:

ՆԱՌԻՄ.— Եթէ շտապում էլ է, բանական է դա: Մանաւանդ մեր դրսի ընկերների կարծիքն էլ է այսպէս: (Երկար լռութիւն):

ՄԻՇԱ.— Ի՞նչու էք լռել:

ԳՐԻՇԱ.— Լռութիւնը րոպէի ծանրութեան նըշանն է: Ինձ մտահոգութիւն պատճառողը երկու առնչական եւ չարակից դրութիւններն են: Նախ կեանքերն իս վտանգի հաւանական եթակայ լինելը, որը անխուսափելի է՝ իսկ այդ ուրիշը ոչ ոք է, եթէ ոչ Լիզան, այսինքն երկու չարերից փոքրագոյնը: Երկերորդ դրամը ինքն էլ ոչ պակաս, եթէ չասիմ է՛ն էտե՛րորդ դրամը ինքն էլ ոչ պակաս, եւ նա եւս ոչ մի կան աղբակն է մեր ինքնութեան, եւ նա եւս ոչ մի

ուղիով չի գալ, եթէ ոչ վերոյիշեալով: Եզրակացու-
թիւն՝ Լիզաչի մահով երաշխաւորուած է մեր ինքնա-
տալութիւնը, սա բնական է, որովհետեւ բանական է:

ՄՏԵՕՊԿԱ.— Կեցցե՛ս, բռավօ՛, ուռա՛յ, վի՛վ.
փաստաբան Պլէւակոն էլ չէր կարող աչգպէս փաս-
տել: Գոյութեան կոխը եւ Լիզան բնական ու բանա-
կան քառութեան նոխաղ:

ԳՐԻՇԱ.— Այո՛, այո՛, պէտք է: (Իրար հետ
ԱԼԵՔՕ.— } ձեռքով աչքով ցոյց տալով Մի-
ՆԱՌԻՄ.— } շային, խօսքով են):

ՄԻՇԱ.— (Մտախոհ պտտում է լուում են միայն
այս բառերը) Վերածնութիւն... կարիք... նպատա-
կը սրբո՞ւմ է միջոցը... (կանգնում է երեսը դէպի
ընկերները աչքերը յառած գետին. մէկ ձեռքը բա-
զուկի մէջ առած իսկ միւս ձեռքով մակառն ու աչ-
քերը փնտրելով: Պատկեր) Հարիւրաւորների վրայ մէկ
միաւորը վերածնութեան խոչնդոտ չէ... (ընկերնե-
րին) Այս խնդրի մէջ ես ձեռնպահ եմ, արէք ինչ ցան-
կանում էք:

ՆԱՌԻՄ.— Ես եւ Ստեօպկան կզնանք ու կբե-
րենք, իսկ դուք թղթերը պատրաստեցէք: Վերջա-
ցած է: (կանգնում է)

ԳՐԻՇԱ.— Երեք հոգի էգուց են տալու, իսկ մի-
ջանիսը շարաթ օրը, այնպէս որ մինչեւ շարաթ հա-
ջիներս մաքրուելու է: Ուրախացէ՛ք, ընկերներ, լաւ
քէֆի զրամ ենք ունենալու:

ՄՏԵՕՊԿԱ.— Ես աշօրանից քացախ եմ խմե-
լու: Տօ՛, տնաշէններ, աշխատէ՛ք՝ կլինի պառա-
կնկալ պէս տանը նստէ՛ք, հօ՛, Աստուած մանանայ չի
ուզարկելու: (պարելով երգում է խենք ու խելառ):

Եւ կխմեն

Եւ կուրախանամ,

Երբոր մահս գայ

Գերեզման կերթամ:

«Ո՛չ մանացից, ոչ հիւսեցից», քէֆ արէք, տղերք,
աշխարհը մերն է: Հէրը անիծեմ շատ փող ունե-
ցողին: Թո՛ղ իմ տղաս էլ գողանան, ի՞նչու շատ փող
ունենամ, որ գողանան:

ՆԱՌԻՄ.— Ես էլ ունենամ, թո՛ղ իմս էլ գողա-
նան:

ԱԼԵՔՕ.— Իմ Օսիպովը այնպէս վախկոտն է,
եթէ հարիւր հազար էլ պահանջենք կտայ: Նրան էլ
շիմենք:

ՄԻՇԱ.— Նա արդէն իմ տետրակի մէջ կայ եւ
անպատճառ վաղը պիտի անել եւ խիստ: Ես նրա հետ
հաշիւ ունիմ:

ՄՏԵՕՊԿԱ.— Բռավօ՛, մէկ էդպէս է՛: Նամակը
ես կտանիմ: Այո՛, այո՛ դիմում ենք (պարում է):

ԱԼԵՔՕ.— Այս անգամ ի՞նչ պիտի ստորագրէք:

ՄՏԵՕՊԿԱ.— (Իրար յետեւի ցարելով) Տեո-
րիստներ, Անարխիստներ, Գիտական Տասնեակ, Սև
Ձեռներ, Սև Ագռաւ, Կործանարար-Ոգի, Փոթորիկ
Խումբ, Յետ Մնացած Կաշաղակ:

ՆԱՌԻՄ.— Դրանք իրենց ազդեցութիւնը կորց-
րել են, ուղղակի ստորագրենք ճշգրտալրիստներ, սա
նոր անուն է եւ դեռ ազդեցիկ է: Մենք գնում ենք:
Գնանք:

ՄԻՇԱ.— Այս ու այն կողմը չընկնէք: (Գրիշա-
յին) Գրի՛ր: (ճրանց) Շուտ եկէք:

ՄՏԵՕՊԿԱ.— } Յը՛, ցը՛, ցը՛: (դնում են գըլ-

ԱԼԵՔՕ.— } խարկները ու դուրս են գնում:
Ստեօպկան պարելով է գնում եւ ձեւեր է անում):

ՆԱՌԻՄ.— Հինգ բոպէից:

ՏԵՍԱՐԱՆ Ժ.

(Գրիգորեան նստում է մի անկիւնում գրած սեղանի առջեւ եւ մէջքը դէպի հասարակութիւնը գրում է: Միշտ մի քանի պտոյտ է անում, մօտենում է ռումբ-նէրին եւ նրանցով խաղում ու ինքն իրան ասում)

ՄԻՇԱ.— Կեա՛նք, կեա՛նք: Լոյս չկայ, օդ չկայ, ի՞նչ է այս կեանքը: Մտածի՛ր, եռանդ գործ դի՛ր եւ այդ ամենը միշտ եւ միշտ ուրիշներին կործանելու, ուրիշներին ոչնչացնելու համար: Կեանք չէ սա, այլ հիւանդ գոյութեան դեղերում: Քանի՛, քանի՛ մայրեր նշովում են իմ չիշատակը: Յոռի ասպարէզի մէջ ընկար, Միշա՛: Շո՛ւտ, շուտ դարձի ե՛կ եւ մարդավայել կեանք վարիր (սպառնալով): Բայց մօրս չիշատակը, եղբայրներս, հօրս չլիքի ձայնը, այդ ամենը ինձ հանգիստ չեն տալիս... Օ՛, արհեստական կերպով չես կարող քո մէջ վերստեղծում չառաջ բերել: Կեանքը իր բոլոր թոյնը ամբարել է կրծքիս տակ. նա պէտք է թափւի՛, պէտք է թափւի, որ սիրտս մաքրւի, ալլապէս՝ երկու ճանապարհ կայ առջեւ՝ կամ ինձ պէտք է ոչնչացնեմ ուրիշները ազատելու եւ կամ ուրիշները ոչնչանան, եւ ազատւիմ... Սակայն ես ապրիլ եմ ուղում: Կեա՛նք, թո՛ւն, օ՛, ո՛րքան հակադրութիւն, ո՛րքան հակադրակներ, եւ տանջւի՛ր այդ քառասուն կեանքների մէջ: Տանջւի՛ր...

ԳՐԻԾԱ.— Վերջացրի, Միշա, բայց շատ էլ չաջող դուրս եկաւ: (տալիս է Միշային)

ՄԻՇԱ.— (Լուռ կարդում է, կնքում ու բռնում սեղանի վրայ) Լա՛ւ է գրած. չաջող է: Մի ընտանիքի կսկիծն է պարունակում իր մէջ. զաւակի չօշո-

տումն է գութում եւ այդ հաղորդագրութեան համար վարձ է պահանջում:

ԳՐԻԾԱ.— (Զարմացած նայում է Միշային) Այ՛սօր դու շատ տարօրինակ ես թւում ինձ, Միշա: Մի բան քեզ տանջում է, դու շատ փոխւել ես, այն վառ-վռուն, թրթռուն երիտասարդը չես: Ասա՛, ի՞նչ է քեզ տանջում: Զլինի այս կեանքն էլ ձանձրացրեց քեզ: Հը՛, ի՞նչ է պատահել, Միշա:

ՄԻՇԱ.— Ոչի՛նչ, Գրիշա: Ես հիւանդ եմ. ինքս լաւ չեմ զգում, հոգիս հիւանդ է:

ԳՐԻԾԱ.— Դատարի բաներ են: Վաղը տասնեակ հազարները երբ սեղանի վրայ դէպքեր կը կազմեն հոգուդ ցաւն էլ կանցնի ջրերիդ էլ: Սիրտդ պինդ պահիր, ազատ թռչունը ի՛նչու պիտի մտածի հոգու հիւանդութեան վրայ:

ՄԻՇԱ.— Անուամենայնիւ հիւանդ եմ: Աշխարհ-քրն էլ է հիւանդ, նրա մանրէները ողջ արեւնս են թանձրացրել, սակայն դու գրիր, միւսն էլ գրիր՝ Օթ-թանձրացրել, սակայն դու գրիր, հազարի եւ ուղղակի սիպովիներ: Պահանջ դիր չիտուն հազարի եւ ուղղակի գրիր լանձնեն Ալեքօին, նա մեզ կտայ: Խիտո լեզու բանեցուր: Շուտ արա, այժմ որ տեղ որ է սղաքը կգան: Ես ցանկանում եմ այսօր եւ վաղը ամեն ինչ վերջացնել, ալլապէս երկաթ տանջանքների սեղմի տակ չի կարող սիրտս իր կանոնաւորութիւնը պահպանել: Գրի՛ր, գրի՛ր, աշխարհքն էլ է հիւանդ, տիե-զերքն էլ է հիւանդ: Գրի՛ր, դու գրի՛ր:

ԳՐԻԾԱ.— (վերցնում է քուլքը) Դադադով թղթի վրայ գրեմ, թէ հասարակ:

ՄԻՇԱ.— (ինքն իրան) Ամենքն էլ հիւանդ են: (Գրիշային) Դադադով թղթի վրայ գրիր, թող նա եւս զգայ իր հիւանդութիւնը: Դրա հետ խիտ պէտք է վարւի: Զգում եմ, որ թոյնս սրանով էլ հա-

ԳՐԻՇԱ. — Վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ: Այսպէս էլ ժլատ մարդիկ կը լինին: Ապա այսպիսի երեխայի համար մարդ մէկ միլիոն էլ չի տալ:

ՄՏԵՕԳԿԱ. — Տեսնես սրա մայրը ինչ գեղեցիկը կը լինի:

ՄԻՇԱ. — (Ձայրացած) Բաւական է, համը հանեցիր:

ՆԱՌԻՄ. — Իսկապէս չատ դազանութիւն էր մեր տրածը: Խեղճ եղբայրը ազաչում էր; որ էր վիզը կտրենք: Օ՛, զարհուրելի էր: Այս երեւոյթը մի քանի օր ինձ տանջելու է:

ՄԻՇԱ. — (Ինքն իրեն) Օձը կլանում է գորտը եւ տանջում է:

ՄՏԵՕԳԿԱ. — (Նառումիս) Սակայն եւ աւելի եռանդը պիտի տայ գործելու: Ամեն մարդ մի բանով պիտի խրախուսի:

ՆԱՌԻՄ. — Եղբոր պատկերը զարհուրելի էր... Բայց մեղաւորը մենք չենք, իրենք են եւ իրենց կարգերն են մեղաւոր, ինչպէս ասում է կրապօտկին...

ԳՐԻՇԱ. — Փիլիսոփայելու ժամանակ չէ, հաւաքեցէք գնանք: (նամակները փաթաթում է եւ կօշիկի մէջ պահում)

ՄՏԵՕԳԿԱ. — Այս բոլորիս: (գլուխը փաթաթում է օլտայի մէջ, քաշկիմադով փաթաթում արկղի մէջ դնում ու կապում) Այս երեկոյ տաններում լաւ հարսանիք է լինելու:

ՆԱՌԻՄ. — Վաղն էլ մեր տան:

ԳՐԻՇԱ. — (Միեային) Գնանք:

ՄԻՇԱ. — Գնացէք, կգամ:

ԳՐԻՇԱ. — (Տղայոց) Գնանք: (գնում է):

ՄՏԵՕԳԿԱ. — (Արկղը դնում է կոսն տակին, պարելու եղանակով երգում է)

Եւ կը խմեմ

Եւ կուրախանամ,

Երբոր մահս գայ

Դերեզման կերթամ: (գնում է)

ՄԻՇԱ. — (Անշարժ նրանց յետեւից նայելով) Քո՛ւն է, թո՛ւն է քո էութիւնը, կեա՛նք, քանի որ թւերով կրատիւն եւ բուրժուայի լորձունքով ես մակարդւել:

ՉԱՐԱԳՈՅՐ

Հենց այսօրւանից սկսեցու եմ: Հաստ ու բարակ մէջ
դին է, վա՞ց բարակ ծանողին: (ուզում է գնալ)

[illegible]

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐՈՍ : — Պարոն Օսկարով, նրա գործը չափազանց
վերջացաւ, իսկով մարդ...

ԱՆԵՔՕ — Որովհետեւ լալաեւը նրանց ժառրցուն

ձերբակալել էր տւել եւ սպառնացել էր ամենքին էլ
կոտորել տալ, դրա համար էլ ճուղուպրիստները նը-
րա փոքրիկ աղջկայ գլուխը ուղարկել են եւ կրկնակի
դրամ պահանջել սպառնալով եթէ չտան միւսին էլ
կսպանեն:

ՕՍԻՊՈՎ. — Ի՞նչ ես ասում: Ափսո՛ս երեխայ: Եւ
ինչպէս այդ անպիտանները չեն խղճահարւում, ան-
մեղ երեխաներին սպանում են:

ԱԼԵՔՕ. — Աղա, դէ՛ համ ջանն է քաղցր, համ
էլ դողը: Ի՛նչ կլինէր մի քանի հազար տար՝ երեխան
էլ չսպանւէր, ինքն էլ չխայտառակւէր:

ՕՍԻՊՈՎ. — Այդտեղ ի՞նչ խայտառակութիւն
կայ:

ԱԼԵՔՕ. — Զէ՛ որ ամենքն էլ մեղադրում են Լա-
ւաւեին, որ հազար մէկ կեղտոտ բաների համար հա-
զարներ չի խնայում, իսկ իր զաւկի համար խայտա-
ռակ Ղերբ բռնեց: (նքս է մտնում Մանիան)

ՏԵՍԱՐԱՆ Գ.

ՕՍԻՊՈՎ. — Մանիա՛, Լաւաւեի խեղճ երեխային
ճուղուպրիստները սպանել են:

ՄԱՆԻԱ. — Ի՞նչ երեխայ, ի՞նչ սպանել:

ՕՍԻՊՈՎ. — Լիզալին որ չէին փախցրել, գլուխը
կտրել են տուն ուղարկել:

ՄԱՆԻԱ. — Վա՞յ քոռանամ ես: Ափսո՛ս երեխայ,
ի՛նչ էլ սիրուն էր: Խեղճ: Անողի ձեռքերը կտրուի:
Ապա էգպէս էլ բան կլինի: Գան մարդուն տանից
ուժով երեխան հանեն, ինչ է, մեղ պէտք է դրամ
տաք: Ուղածներն էլ գոնէ քիչ լինի: Վա՛յ, կոտոր-
ւէ՛ր դուք:

ՕՍԻՊՈՎ. — Պարոն Ալեքօ, դու էլ երիտասարդ

ես, միշտ այդ մարդկերանց հետ նստում ելնում ես,
ապա չես իմանում ո՛վ է տանողը: Եթէ տեղը իմա-
նաս, մեծ օգուտ կունենաս: Ես հէնց ինքս հարուստ-
ներից մեծ դրամ կառնեմ քեզ համար:

ԱԼԵՔՕ. — Աղա, ճիշտը չգիտեմ, բայց կասկա-
ծում եմ մի քանիսի վրայ: Ըտով կարող եմ ամեն
բան իմանալ:

ՕՍԻՊՈՎ. — Ասում են Միշալի խումբն է, ճի՞շտ
է:

ԱԼԵՔՕ. — Աղա, ճիշտ չէ, ուրիշ խումբ է: Ես
Միշալին ճանաչում եմ, նա այդպէս տղայ չէ:

ՄԱՆԻԱ. — Ուրեմն դրանց մէջ լաւե՞րն էլ կան.
կոտորուի դրանց լաւն էլ, վատն էլ, որ մեղ սարսափի
մէջ չ'ձգեն: Ապա դրանց ճարը չկա՞:

ԱԼԵՔՕ. — Ի՞նչ ճար պիտի լինի, խանրմ, ան-
դորձ մարդկանցով լինի է փողոցները: Մի խումբ
կոտորեն, միւսն է դուրս դալու: Մինչեւ ամենքն
էլ դորձ չունենան, հանդիստ նստողը չեն: Ամեն օր
նորանոր խումբեր են կազմւում:

ՄԱՆԻԱ. — Աւետի՛ք, ես սարսափում եմ. բաս
ի՞նչ կ'լինի իմ ճարը, եթէ իմ Սոնիչկային էլ տանեն:
Ա՛խ, Աստուած, կոտորեն դրանք:

ՕՍԻՊՈՎ. — Ի դուր ես վախենում, ապա պարոն
Ալեքօին ինչո՞ւ եմ պահում: Զէ՞, պարոն Ալեքօ:

ԱԼԵՔՕ. — Քանի ես աչտեղ եմ, ձեզ ոչինչ չի
լինիլ:

ՕՍԻՊՈՎ. — Անշուշտ, անշուշտ: Հէնց քեզ դրա
համար էլ բերել եմ: Դու հաւատարիմ կաց դէպի իմ
երեխաները, իմ կաջը, ես էլ ձեռքիցս եկածը չեմ
խնայիլ:

ՄԱՆԻԱ. — Պատուաւոր մարդ կը չինենք քեզ,

կարողութեան տէր, անունի տէր: Կոտորւի՛ն նրանք:

ՕՍԻՊՈՎ. — Նոյն իսկ իմ հանքերից մէկի կառավարիչը կը շինեմ, միայն թէ ոչինչ մի խնայեր: Եղբայր տեսնում ես ինչպէս թաթարները իրենց հարուստներին պահպանում, դուք էլ մեզ պէտք է պահէք, որ մենք էլ ապահով լինինք ու կարողանանք ազգին բարերարութիւն անել: Դէ՛, դու լաւ գիտես, որ մենք չլինենք, ազգը ոչինչ չարժէ: Ուսումնարանն է մենք ենք պահում, եկեղեցին մենք ենք պահում, ազգի աղքատներն, ինչ գիտեմ, հազար ու մէկ դանազան բաներ, որ ազգի պարծանքն է, մենք ենք պահում:

ՄԱՆԻՍ. — Գիտե՞ս, տարեկան քանի՛, քանի հազարներն ենք տալիս ազգին: Երեխաներիս բերնից կտրում ենք տալիս ազգին:

ՕՍԻՊՈՎ. — Դուք էլ պէտք է մեզ պահպանէք. այդ արդէն ձեր պարտքն է: Ի հարկէ, դու արդէն հասկացող մարդ ես, այս բաները քեզ նորից հասկացնել չ'արժէ: Եղբայր, դուք մեզ պահէք, մենք էլ ձեզ էլի՛: Միթէ սո՞ւտ են ասել՝ «Զեռքը ձեռքը կը լւանայ, երկուսն էլ երեսը կը լւանան»: Դուք պէտք է մեզ հսկէք, պահպանութիւն անէք, որ մենք էլ կարողանանք ազգի ցուերին ճար անել: Հէնց ազգասիրութիւնն էլ է այս, հայրենասիրութիւնն էլ:

ԱԼԵՔՕ. — Աղա, ձեռքիցս եկածը չեմ խնայիլ. պատրաստ եմ մինչեւ անդամ կեանքս զոհելու ձեզ համար: (կողմնակի) Նեղն են ընկել, ինչպէս են օձի պէս լեզու հանում: (ճրանց) Դուք միամիտ կացէք, եթէ աշխարհքս էլ կործանւի, ձեր տան մի անկիւնաքարը չի խախտւիլ:

ՄԱՆԻՍ. — Շատ ապրիս, որդիս. մեր տունն էլ

քոնն է: Կուրանամ, եթէ երեխաներիցս ջոկեմ քեզ: Վա՛յ, կոտորւին այդ «Զեռքը-վերեր»ը:

ՕՍԻՊՈՎ. — Ուրեմն այդպէս. ամեն օր Սաչալին ուսումնարան կը տանես, արձակելուց էլ տուն կը բերես: Միշտ ինձ հետ կը գնաս գրասենեակ ու կը դաս, մի խօսքով, մեր բոլոր ունեցածը քո արամազրութեանն եմ յանձնում: Դու քո մարդկութիւնը ցոյց տուր, ես էլ իմը ցոյց կտամ:

ԱԼԵՔՕ. — Աղա, պատրաստ եմ քո բոլոր հրամաններին:

ՕՍԻՊՈՎ. — Շատ ապրիս: (Քղքի վրայ գրում է, տալիս ճրան) Առ, տար գրասենեակ. գրել եմ քեզ հարիւր բուրլի տան, ջիւր խաչըդ կանես: Դէ՛, գնա՛, երկու ժամից կը դաս, որ քեզ հետ տեղ եմ գնալու:

ԱԼԵՔՕ. — Շատ շնորհակալ եմ, աղա, Աստուծ քեզ երկար կեանք տայ: (գնում է):

ՏԵՍԱՐԱՆ Դ.

ՄԱՆԻՍ. — Ես չառ եմ վախենում: Էս հարստութիւնն էլ մեզ համար դարդ ու կրակ եղաւ էլի: Երանի աղքատներին: Քանի գիշեր է բնաւ քոնն չուրանի: Ապա չէ՞ք կարողանում դրան մէկ ճար անել: Նիմ: Կանենք, կանենք: Երեխաներին ա-

ՕՍԻՊՈՎ. — Կանենք, կանենք: Դռները միշտ վաղ սա շատ դուրս ու ներս չանեն: Դռները միշտ վաղ պահիր:

ՄԱՆԻՍ. — Էն տղան էլ որ քոնն է, չառ կը լսի: Էլ բան ու դորձ չունի, միշտ անդամ աղջիկների վետեից է թրեւ գալիս: Մի խրատես, ի՛նչ կը լինի:

ՕՍԻՊՈՎ. — Վնաս չունի, դեռ երիտասարդ է:

ՄԱՆԻԱ. — Մէկ էլ դու ես երիտասարդ, ա՛յ չեմ տեսնում:

ՕՍԻՊՈՎ. — Լաւ, ի՞նչ ես միշտ աչքս կոխում: Ղալաթ չարեցի, մի անգամ մի սխալ բան արեցի, միշտ կասես ու կ'ասես: Ապա՛, ես էլ քո արածներդ ասիմ:

ՄԱՆԻԱ. — Հը՛, ի՛նչ եմ արել. ո՞ր մէկ լրբութիւնս ես տեսել (լալիս է): Ձեռքս էլ ամաչում ինձ նման մաքուր կնոջ անունին կեղտ ես կ'աղցնում: Ես չեմ կարող լինել պէս անառակ մարդու հետ ապրել, որ համ ինքն է ամեն շուրթիւն անում, համ ինձ վրայ ըցում: (հեկեկում է):

ՕՍԻՊՈՎ. — Լա՛ւ, լա՛ւ, կատակ եմ անում (տալով է), ի՞նչ ես սրտիդ առնում: Ապա մարդ ու կին մէկ կատակ էլ չը պիտի անե՞նք:

ՄԱՆԻԱ. — Լաւ կատակի ժամանակ ես դտել: Ես ահագին մարդ եմ հրաւիրել, գիշերը մեծ հրաւէր ունիմ, դու էլ վտխաւանակ ինձ օգնելու, դեռ սիրտըս էլ կոտրում ես:

ՕՍԻՊՈՎ. — Ի՛նչ հրաւէր: Ապա ողջ քաղաքը մեզ չի թքել, որ ուրիշները սուդ ու չիւանի մէջ են, դու ուրախութիւն ես տարբում:

ՄԱՆԻԱ. — Բա՛, հողիմ նրանց գլուխը, ես իմ աղջկաս ծնունդը չեմ կատարելու թէ ինչ է նրանց երեխային մարթել են: Հողիները դուրս գաց, քիչ ունի՞ն, ուղածները տալին, էդ փորձանքը գլխներին չդար: Քանի օր է հրաւէրս ուղարկել եմ, արժամ մի երեխայի համար չեմ դնալու չեմ հրաւիրիմ ու խաչտառակեմ:

ՕՍԻՊՈՎ. — Ա՛յ, կնիկ, ես քեզ չեմ կարող համոզել, բայց արածդ արած է: Ամբողջ աշխարհում խաչտառակելու ենք:

ՄԱՆԻԱ. — Դու հէնց այդպէս ես, երբ բանը կը հասնի մեր հրաւէրին, էլի մի բան կը մոռննես: Ասա չեմ ուզում պրծնի դնայ:

ՕՍԻՊՈՎ. — Ո՛չ թէ չեմ ուզում, ժամանակը ժամանակ է: Մի քանի օր չեմ ըցէիր, ի՛նչ կ'լինէր:

ՄԱՆԻԱ. — Քեզ ասում եմ վաղուց եմ հրաւիրել. ես ձեռքիս մէջ հոտ չէի քաշել՝ թէ նրանց երեխային սպանելու են: Ծուղուպրիտները ամեն օր էլ այդպիսի դէպքեր կատարելու են, ուրեմն մենք ամենքի համար էլ սո՛ւղ պիտի պահենք: Ժամանակ չունիմ, ուշ է, նստի՛ր, գրի՛ր:

ՕՍԻՊՈՎ. — Ի՛նչ գրեմ. գրելու բան չունիմ:

ՄԱՆԻԱ. — Գրիր որ գրասենեակից գրամ տան:

ՕՍԻՊՈՎ. — Ա՛յ, հէնց այդ է, է՛: Ես էլ ասիմ մի դատարի խօսքի համար ինչո՛ւ է լալիս: Կանա՛ջք, կանա՛ջք, շատ ընդունակ էք ձեր ծրագրերը առաջ տանելու մէջ: (կողմնակի) Ձտաս հազար ու մէկ խաչտառակութիւն է անելու: (Մանիային) Լաւ, ուղարկիր հինգ հարիւր բեր:

ՄԱՆԻԱ. — Ի՛նչ հինգ հարիւր, երկու հազարն էլ բաւական է, մանաւանդ մէկ տեղ մի անթիքա բան եմ տեսել, անպատճառ պիտի առնեմ, որ հիւրերիս ձաքեցնեմ:

ՕՍԻՊՈՎ. — Լա՛ւ, ուղարկիր, հազար բերել տո՛ւր:

ՄԱՆԻԱ. — Ի՛նչ հազար, երեք հազարն էլ քիչ է:

ՕՍԻՊՈՎ. — Էդ հէնց մի բաշ բարձրանում ես: Դու երկու հազար էիր ասում, այժմ երեքն էլ բաւական է՛:

ՄԱՆԻԱ. — (Մարդուն տոյելով) Դո արեւն եմ տեսում, քիչ է, շատ գրիր: Ախր այնպէս պիտի անենք, որ մեր անւան վայել լինի: (տալով է) Դէ՛, գրիր,

շա'տ դերեր :

ՕՍԻՊՈՎ. — Դա'տ, դա'տ ձեր ձեռքից : (Գրում է երեք հազարի չեփ. Մանիան ուրախական ձեռք է անում) : Ս'ո. (Տալիս է) բաց ացօր ժամանակը է :

ՄԱՆԻԱ. — (Կարդում է) Հէնց ամենալաւ ժամանակն է : Գի'չ ունին, թող տալին, երեսացին չը մորթէին : Շատ ուշացայ : (գնում է) :

ՏԵՍԱՐԱՆ Ե.

ՕՍԻՊՈՎ. — Ի՞նչ պէտք է անել այս վտանգի առաջն առնելու համար : Կառավարութիւնը բոլորովին անբարոյացել է, նրա հոգը չէ, թէ ժողովուրդը ի՞նչ սարսափներ է ապրում : Գեռ նա իր վատթար վարմունքով աւելի առիթ է տալիս նորանոր անիշխանութիւնների : Ի՞նչպէս կարելի է նրա վրայ չոյս դնել : Ձէ, մեր գլխի ճարը մենք պէտք է տեսնենք : Սակայն մեր դասակարգն էլ չափազանց անհոգ է : Հէնց որ աղէտը նոր պատահում է, հաւաքում են, մի քանի հակասական դատողութիւններ տալիս, իրար բերան կրծում, ու պրծաւ դնաց : Ձէ, սրանով բան չի գլուխ գալ : Պէտք է կազմակերպել, լուրջ կազմակերպել : Մեր փրկութիւնը միմիայն միլիցիան է, էլ ուրիշ ճար չկայ : Մի քանիսը իրենց չոյսը դրել են կուսակցութիւնների վրայ : Բաց ո՞վ կը հաւատար նըրանց, չէ՞ որ այս բոլոր Ձեռքերը-Վեր, Սեւ-Ագռաւ, Յետ Մնացած Կաշաղակ, Էմիգրանդ-Տէրբորիստներ եւ ով գիտէ հազար մի տեսակ դրամաշորթները նըրանց շարքերից են դուրս բնկել, եւ նոյն իսկ նրանց հովանաւորութիւնն են վայելում : (դադար. ման է գալիս) Պէտք է կազմակերպուել, կառավարութիւն

ներհաստատուած օրինական կազմակերպութիւն չառաջ բերել, ալլապէս թէ կարողութիւններս կը գնաց եւ թէ դաւաճներս : Հազար մի տեղ անտեղի դրամներ եւ թէ չաւանդներս : Ինչո՞ւ մերժապահովութեան համար մի քանի տասնեակ հազարներ խնայենք : Նամար մի քանի տասնեակ հազարներ խնայենք, եթէ ուրիշները խաճեռութիւնը ինձ վրայ կառնեմ, եթէ ուրիշները չմիանան, եւ միմեկ կանեմ : Ինձ Օսիպով կասեն, այս դործից էլ կօշտւիմ : Նստիմ մի ծրագիր կազմեմ : (նստում է մի թերթ-բոլորի վրայ մի քանի տող բան է գրում, մտածում է, յետոյ վեր կենում) Գրելը իմ դործս չէ : Գարեգինին կը հասկացնեմ, նա գրելու ձեւը լաւ գիտէ : (դուռը բաղխում են) Մտէ՛ք : (ներս է մտնում Գարեգինը. բարեւում են) :

ՏԵՍԱՐԱՆ Զ.

ՕՍԻՊՈՎ. — Գարեգին, լաւ որ եկար, ուզում էի քեզ կանչել : Մի ծրագիր չինի՞ր ճուղղաբխտները գէ՞մ : Մի ժողով անենք, գլխներին ճարը տեսնենք :

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Ո՛չ մի ծրագիր չի օգնիլ : Դա անցողական չբժանի հասարակական երեւոյթ է, որ անպատճառ պէտք է լինէր : Դրա առաջը դարելի է առնել միմիայն պետական կարգ ու կանոնը փոխելով : Մինչեւ որ այդ իրաւակարգերը չը փոխեն, մինչեւ ժողովուրդը քաղաքական ազատութիւն չստանայ, եւ վերջապէս՝ մինչեւ այդ քաղաքական ազատութիւնը չգալ արմատական փոփոխութիւն առաջ բերելու տաւորները ապահոված զգան իրենց, մեր արդի կացութիւնը եւ ոչ մի կերպով չի փոխիլ : Այդ ծրագիրները եւ նրանցից բղխած խիստ միջոցները լոկ

պալիստիններ են, որոնք ընդհակառակը կզան ճուշտագրութեաններին աւելի զգուշացու եւ գործունէութեան եղանակը աւելի ոճրականացնելու: Այս ոչ թէ մինակ իմ համոզումս է, այլ արդի կացութեան համար չափանի մտածողների, փիլիսոփաների կարծիքներն է:

ՕՍԻՊՈՎ. — Այս ի՞նչ պէտք է անել: Չէ՞ որ այս դրութիւնն էլ տանել չէ կարելի: Վերջապէս մի բան պէտք է անել: Վաղն էլ կարող են իմ երեխաս տանել:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Մտնում եմ այդ դրութեանդ մէջ, հասկանում եմ հանգամանքիդ ծանրութիւնը, բայց որ ըստ մտածելակերպով մի վերջնական բան չի կարելի անել, այդ էլ ինձ համար ճշմարտութիւն է:

ՕՍԻՊՈՎ. — Ուրեմն ընկնենք ու մեռնենք: Այս ինչի՞ եմ պէտք մեր դրամները, երբ այսպիսի դէպքերում մեզ չեն օգնելու: Դրամը, հօ՛, միշտ էլ զբարձրութեան համար չէ. չէ՞ որ մեր ասպնդութեան եւս պիտի ծառայի:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Այո, բայց մասնաւոր ջանքերը անհատական ինքնախաբէութեան ճիղեր են, եւ դրամը այս դէպքում կարող է միմիայն անհատական նպատակով հանգամանք ունենալ: Այնուամենայնիւ մասնաւոր ջանքեր պէտք է գործ դնել:

ՕՍԻՊՈՎ. — Մասնաւորը արդէն արել ենք: Գրասենեակը եւ տունը դադարի թելերով միացրել ենք ոստիկանատան հետ, մէկ թիկնապահ վարձել ենք, ուրեմն սրանով բաւականա՞նք:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Այո, դրանով էլ պիտի բաւականանալ, միայն խորհուրդ կտամ երկու թիկնապահ պահել, մէկը տան համար, միւսը գրասենեակի:

ՕՍԻՊՈՎ. — Ուրեմն սրանով էլ բաւականանանք: Շատ բարի: Իսկ գործերի համար ի՞նչ կատես:

Յաջողակ է:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Ոչ թէ չաջողակ, այլ դժբաղանջ լաւ է: Լեւոնը իր գործը վարպետօրէն տեսնում է, մի պատկառելի դումարի հասցրել ենք: Եթէ մի տարի այսպէս դնայ, ոչ ոք չի կարող մեզ հաւատարել:

ՕՍԻՊՈՎ. — Կեցցե՛ս. պէտք է աչքաբաց լինել: Սա Բաքու է, ամէն բան պիտի անել: Վա՛յ չանողին: Խօսքը մեր մէջ մնայ, մեր գործն էլ ճուշտագրութեան մի տեսակն է: Էլ ի՞նչ նորութիւն կայ:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Լալաեւր միտք ունի ճուշտագրութեան իր պահանջը տալու: Գոնէ կառավարիչը այսպէս էր ասում:

ՕՍԻՊՈՎ. — Ճի՛շտ ես ասում: (կամաց) Թո՛ղ տայ, թող տայ: Մի քանի հազարներ միանգամից աշխատեց, էլ հետը խօսալ չէր լինում: Թո՛ղ տայ: Ես ուրախ եմ: Դու էլ համոզիր, որ տան:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Կանեմ: Մի քանի նամակներ եմ ստացել զանազան հաստատութիւններից, որով դրամական նպաստ են խնդրում:

ՕՍԻՊՈՎ. — Ի՞նչ նպատակներ, ո՞ր տեղից:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Մէկը Վանի հոգաբարձութիւններիցն է:

ՕՍԻՊՈՎ. — Եղբայր, դրանք էլ զանաւոր տարան, դալար չարինք հայ ծնեցիներ, տեղից վեր կացողը տուր հա՛, տուր: Ես ո՞վ՞ Վանը ո՞վ: Ի՞նչ օգուտ ունեմ նրանից: Հայաստա՞ն... մի մեծ բան է Հայաստանը, այդ խմբիւնների երկիրը: Իմ Հայաստանս այնտեղ է, ուր նախքան է ծախում... Հազար մի նեղութիւնով մի քանի կոպէկներ աշխատիր, այն էլ բեր տուր Հայաստանին: Հայաստան, մայրաստան ես չեմ հասկանում: Եւ ոչ մէկ կոպէկ եւ ոչ էլ պատասխան:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Բարեգործական ընկերութիւնն էլ է ղեմել, Կուլտուրական միութիւնն էլ:

ՕՍԻՊՈՎ. — Եւ ո՛չ մէկ կոպէկ:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Թիֆլիսի փոխարքան էլ է ղեմել ուս գաղթականների ֆոնտի համար:

ՕՍԻՊՈՎ. — Փոխարքա՛ն: (Մտածում է): Փոխարքա՛ն: Որքա՛ն է պահանջել: (Ինքն իրան) Ա՛յ, հասկանում եմ որի հետ գործ պիտի ունենալ: Անուշը կը գրուի պատւաւոր մարդկանց կողքին, գոնէ պատուոյ նշան, հօ՛, կունենաս: (Գարեգինին) Մի համեստ գրութիւնով ուղարկիր տասն ու հինգ հազար եւ խոստացիր պատրաստակամութիւն ամեն անգամ ձեռքիցս եկածը անելու: Նամակը համեստ ոճով գըրի՛ր. դո՛ւնակութիւն չայտնիր ուս գաղթականներին մեր կողմերում վերաբնակութեան համար:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Կաթողիկոսն էլ է ղեմել էջմիածնի վանքի վերաչիւնութեան: Կալւածների ջուր հանելու եւ ձեմարանի համար: Կոնդակ է ուղարկել:

ՕՍԻՊՈՎ. — Պա՛հ, պա՛հ, պա՛հ, դահլա տարան էլի: Եղբա՛ւր իմ ինչի՞ս է պէտք ձեմարանը: Իմ ձեմարանը, ա՛յ, ուսաց ղեմնաղիտնն է, ուր որդիս սովորում է: Իմ ո՛վս է սովորելու ձեմարանում. ես փող աշխատեմ խալխի լակոտների համար: Զի կարելի, կոպէկ չեմ տալ, որ աչքերը կոխեն: Զո՛ւր ենք հանում էջմիածնայ կալւածների համար: Զհանգամը թէ հանում էք. ես էլ նաւթ եմ հանում իմ հորերից, տեսնեմ մէկը մի կոպէկ կտա՞յ հորերս փորելու համար: Ես ալըպիսի բաներ չեմ հասկանում. ինձ էջմիածին պէտք չէ:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Բաց, Աւետիք Օսիպով, Կաթողիկոսն է գրել, գոնէ նրա խաթրու համար մէկ բան պիտի տանը: Զի լինիլ, մարդ է իմացել, ղեմել է:

ՕՍԻՊՈՎ. — Ո՛ր Կաթողիկոսը ինձ հետ չարարելութիւն չունենայ՝ դարդ կանեմ: (Երկար լուրբին) Է՛յ, շան միս լինի, մէկ հարկւր բուբլի ուղարկիր:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Շա՛տ քիչ է, պարոն Օսիպով:

ՕՍԻՊՈՎ. — Ի՛նչն է քիչ: Կարծես կարագ իւղ է ծախել ինձ: Լա՛ւ, հարկւր չիտուն բուբլի ուղարկիր եւ դրի՛ր, որ դործերս չաջող չէ, վնաս վնասի վրայ ենք անում: Սրանով թո՛ղ վերջ լինի. աչսօրուանից երգւում եմ, որ հաչի համար ո՛չ մէկ քօռ կոպէկ չեմ տալու: Յաւ ու կրակի մէջ ենք ընկել, տեղից վեր չեմ տալու: Յաւ հա՛, տուր: Մէկը չեղաւ, որ բերի մի կացողը տուր հա՛, տուր: Մէկը չեղաւ, որ բերի մի բան էլ մեղ տայ: Հա՛յ, Հա՛յ, Հա՛յ ասում են ու դնում, կարծես նաւթերս հէնց Հաչերն են սպառում:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Ես դնամ: Գործերը չաջող են: Լեւոնը իր բանը տեսնում է: Յտեսութիւն (գնում է):

ՕՍԻՊՈՎ. — Յտեսութիւն: Ալեքօին տուն ուղարկիր: (Մի քանի պոյոյս գործում է, ինքն էլ է դուրս գնում: Մի քանի վայրկեան բեմը դատարկ):

ՏԵՍԱՐԱՆ Է.

(Ներս Են մտնում Մանիան, Սաւան, Սօնիչկան)

ՍԱՇԱ. — (Փաքաքւելով մօքը) Մամա ջա՛ն, մամա, Հաչկանուշին էլ կանչիր: Հը՛, մամա ջա՛ն, կանչո՞ւմ ես: Ասա՛, է՛: Չե՞ս կանչում:

ՄԱՆԻԱ. — Մի՞թէ ես երեխաների ընկեր եմ, որ երեխաներ հաւաքեմ ղլխիս:

ՍԱՇԱ. — Ո՛վ է ասում երեխայ է, մէկ էլ ես երեխայ եմ: Մամա ջան, կանչո՞ւմ ես: Ա՛յ, աչժմ կը նստեմ, քո անունից կը գրեմ որ նա էլ գալ:

ՄԱՆԻԱ. — Ալըպիսի չիմարութիւններ չանես:

ՍՍՇԱ.— Մամա ջա'ն, մամա, չե՞ս իմանում, է՛, որ իմանաս ինչպէս եմ սիրում նրան: Դէ՛, տաա, կանչո՞ւմ ենք:

ՄԱՆԻԱ.— (Հրելով) Ձեռք վեր առ. աշխարհ-քի բան ունեմ անելու: Քո ի՛նչ սիրելու ժամանակն է:

ՍՍՇԱ.— Ինչպէս թէ ինչ սիրելու ժամանակն է: Դու կը սիրես, հալըիկը կը սիրի, իմ սիրելու ժամանակը չէ՞:

ՄԱՆԻԱ.— Յիմար: Թո՛ղ, թո՛ղ. փչացած երե-խայ ես: Աղպիսի չիմար բաներով ես զրաղում, որ չես կարողանում դասարանդ փոխես: Սովորի՛ր, մարդ դառնաս:

ՍՍՇԱ.— Կարծես ես էլ աղքատի աղայ եմ, որ մի կտոր ալը-բէնով մարդ պիտի դառնամ: Սովորիմ էլ դարձեալ պատաւոր մարդ եմ լինելու, չսովորիմ էլ՝ լինելու եմ, էլ ինչո՞ւ եմ նեղութիւն քաշում: Հալըիկը, որ ալքն էլ չի ճանաչում բէնն էլ, պակաս պատիւ ունի՞: Հը՛, մամա, կանչո՞ւմ ենք:

ՍՈՆԻԶԿԱ.— Մալըիկ, իմ բնկերներս է՞լ ես կանչելու:

ՍՍՇԱ.— (Հրում է) Դու ի՞նչ ես կոտրած դը-դալի նման մէջ ընկնում: Կորի՛ր: (Սոնիզկան կաշում է մօրը):

ՄԱՆԻԱ.— Այո՛, աղջիկս, քո ընկերներդ կան-չելու եմ (համբուրում է):

ՍՍՇԱ.— (Վանգ-վանգ. սեղմուած ձայնով, իբր քէ կանչում է) Մըա՛-մա՛, մըա՛-մա՛, մա-մա: (լուրջ) Հալկանուշին կանչո՞ւմ ես, դէ՛, տաա: Ձեա կանչի, ես էլ միշտ փողոցները կը պտըտեմ, թո՛ղ Ձեռքերը-վերերը ինձ տանեն, հարիւր հազար տէք:

ՄԱՆԻԱ.— Դու իսկի քեզ կոպէկ էլ չարժես:

ՍՍՇԱ.— (Նրգում է) Սիրում եմ մի գեղեցիկ

Շուշան անուն Հայ աղջիկ.

Սիրտս կալել է նորան,

Կուղեմ տանել մեր վրան:

Նստեմ, Հալկանուշին գրեմ երեկոյին դայ (օդային համբոյր):

ՍՈՆԻԶԿԱ.— Մամա ջան, իմ լաւ հագուստներս հագցնելու ե՞ս: Ես էնքան պարելու եմ, էնքան պարելու եմ որ: Մալըիկ, երգելու էլ եմ. ա՛յ, իմ լաւ երգս եմ երգելու:

ՍՍՇԱ.— (Ինքն իրան. աքոսի վրայ օրօրելով) Իսկ ես Հալկանուշին հետ կը պարեմ, չետոյ կառնեմ, կը տանեմ ծաղկանոցը, կը համբուրեմ, կը համբուրեմ, կը համբուրեմ: (օդային համբոյրներ է ուղարկում աջ ու ձախ):

ՄԱՆԻԱ.— Ա՛յ, տղա, խենթ-խենթ դուրս մի տար, հալըիկդ դալիս է:

ՍՍՇԱ.— (Ոգեւորւած) Օ՛, իմանաս հալըիկը ինչեր է անում: Աղաթինը ձեռքիցս խլեց: (մատը քափ տալով) Դու էլ պակասը չես, հա՛...

ՄԱՆԻԱ.— Ը՛հ, (չանչ է անում) դետի՛նը մտնես:

ՍՈՆԻԶԿԱ.— Մալըիկ, Սաշան խենթ է, նա չի-մար, չիմար դուրս է տալիս: Ես խելօք եմ, մալըիկ, չէ՛:

ՄԱՆԻԱ.— Այո, աղջիկս, դու խելօք ես:

ՍՍՇԱ.— Մի փոքր մեծացիր, քո խելօքութիւնդ էլ կասեմ: Տես ինչպէս ես կոտրատուելու գիմնա-ղիստների հետ: (կոտրատուելու ձեւեր է անում):

ՍՈՆԻԶԿԱ.— (Ծիծաղելով) Մալըիկ ջան, մալ-ըիկ, խենթ է է՛ Սաշան: (Սաշան իրեն համար պարի ձեւեր է անում առանց ուժ գարձնելու նրանց վրայ: Սոնիզկան նայում է ու ծիծաղում: Օսկալով ներս է մտնում):

ՏԵՍԱՐԱՆ Ը.

ՕՍԻՊՈՎ. — Ի՞նչ է, դարձեալ խենթութիւններդ ես անում: Ամենքը մարդ դարձան, դու մարդ դառնալիք չունես:

ՄԱՆԻԱ. — Այդպէս որ դու խիստ ես վարում, մարդ դառնալիք չա՛տ կունենաս:

ՍՈՆԻԶԱ. — Հայրիկ, հայրիկ (գնում է դէպի հայրը) չատ է խենթութիւն անում: Ասում է Հայկանուշին կանչիր:

ՕՍԻՊՈՎ. — (Նստում է) Այո, աղջիկս, Հայկանուշին էլ կգայ, ամենքն էլ:

ՍԱՇԱ. — (Դէպի հայրը դիմելով) Հայրիկ, ասում եմ կանչիր, չի կանչում. չատ վատն է:

ՕՍԻՊՈՎ. — Կը կանչի, կը կանչի: Ծառ ես սիրում, հա՛:

ՄԱՆԻԱ. — Ա՛յ մարդ, երեխաների հետ այդպէս չեն վարուիլ: Բոլորովին փչացրիր դրան:

ՍԱՇԱ. — Ի՞նչ փչացրեց. դու չե՞ս սիրում: Ասե՞մ, ասե՞մ, որ մայրիկը սիրում է...

ՕՍԻՊՈՎ. — (Անմիջապէս) Որ մայրիկը սիրում է հայրիկին:

ՄԱՆԻԱ. — (չանչ է անում) Ա՛ռ, է՛ր է՛ր:

ՍԱՇԱ. — Հայրիկն էլ... սիրում է, սիրում է...

ՄԱՆԻԱ. — (Օսիպովին) Կասես՝ մայրիկին:

ՕՍԻՊՈՎ. — (Դրական) Մայրիկին:

ՍԱՇԱ. — Հայրիկ, դրամս վերջացել է, էլ չուենմ:

ՍՈՆԻԶԱ. — Հայրիկ մի՛ տալ, մի՛ տալ: Ծովափս է առնում, ուրիշներին է տալիս, ինձ չի տալիս:

ՕՍԻՊՈՎ. — Քեզ էլ կտայ (դրամ է տալիս Սաշային):

ՄԱՆԻԱ. — Հէնց այդ էր պահատ. քիչ էր փչացել, մի փոքր էլ դու փչացուր:

ՍԱՇԱ. — Կասես դու ես աշխատել. քեզ տալուց լաւ է լինում, հա՛:

ՍՈՆԻԶԱ. — (Մօրը կպչելով. խոսկածի նման) Մայրիկս էլ ինձ կտայ... չէ՞, մայրիկ:

ՄԱՆԻԱ. — Այո, զաւակս (համբուրում է):

ՕՍԻՊՈՎ. — Եկ, սիրունիկս, եկ քեզ էլ տամ (գնում է հօրը գիրկը. հայրը մի քանի դրամ տալով համբուրում է): Քեզ համար չատ բաներ եմ առնելու: (դուռը բաղխում են) Մտէ՛ք: (ճեքս է մտնում Գարեգին հե՛ւ ի հե՛ւ):

ՏԵՍԱՐԱՆ Թ.

ՕՍԻՊՈՎ. — Բարի լինի, Գարեգին:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Բարի է. առանձին ասելիք ունիմ:

ՕՍԻՊՈՎ. — (Միւսներին) Գնացէ՛ք: (Գնում են) Ի՞նչ կայ, Գարեգին, ուրիշ տեսակ ես երեւում աչքիս:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Առաւօտեան ճուղուղիստները նամակ են բերում դրասենեակ, որով զանազան ըստ պատճառիքների տակ պահանջում են չխուս հազար բուբլի, եւ որոշ գումար են, որ դրամը կարող ենք տալ Ալեքօին:

ՕՍԻՊՈՎ. — Ալեքօին. վա՛յ տունս քանդուեց. ուրեմն նա եւս նրանց ընկերներին է: Յետո՛յ:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Յետոյ էլ աչն, որ Լեւոնը ոստիկան է կանչում ու ձերբակալել տալիս:

ՕՍԻՊՈՎ. — Նամակը ո՞ւր է:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Նամակն էլ են տալիս ոստիկաններին: Անմիջապէս դալիս է նրանց մի ուրիշ ընկերը եւ մի ժամ ժամանակամիջոց տալով պահանջում, որ իրենց ընկերով ազատենք, այլապէս, ասում է, Օսիպովի բոլոր ընտանիքը իրենց ծառայողներով մէկտեղ կը կոտորենք: Ահա խնդիրը իր մանրամասնութիւնով: Թէ ի՞նչ պէտք է անել, այդ թողնում եմ ձեր փորձառութեան:

ՕՍԻՊՈՎ. — Չպէտք է լանձնէին. շատ վատ են արել: Կորանք: Արդեօք չի՞ կարելի արձակել տալ:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Բայց չէ որ նամակն էլ են տարել: Շատ դժուար է:

ՕՍԻՊՈՎ. — Բնաւ դժուար չէ, կարելի է կաշտել:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Ոչ, անկարելի է. ամբողջ քաղաքը խմացաւ: Դատախազը եկել արդէն քննել է: Այժմ անկարելի է: Մնում է ամբողջ խումբը կոտորել տանք, որ ազատենք:

ՕՍԻՊՈՎ. — Այո՛, այո՛, այդպէս պէտք է անել: Շուտով վարձիր մի քանի թաթարներ, նրանք դրամով ամէն բան կանեն: Նամակ բերողը ի՞նչ աղբ է:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Ռուս է եղել: Ամէն աղբից էլ խմբի մէջ կան: Բոլոր աղբերի տականքը հաւաքած այդ ոճրագործութիւնով են պարապում:

ՕՍԻՊՈՎ. — (Ինքն իրան) Հերթը քեզ էլ հասաւ, Օսիպով, եւ լիսուն հազար են պահանջում: Լաւ դրամադուլիս է... Ձէ, Օսիպովը այդքան չի տալ թէկուզ աշխարհը աշխարհից անցնի, նոյն իսկ ոչինչ չի տալ: (Գարեգինին) Ի՞նչ ես մտածում, Գարեգին, կարելի՞ է այդքան դրամը տալ եւ եթէ չտանք՝ ի՞նչ պիտի անենք: Ալեքսն էլ է նրանց հետ, ուրեմն թշնամին մեր դէմքի մէջն է եւ մենք անտեղեակ: Ո՛ւր է այժմ նա:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Ձկարողացալ իմանալ նրա ուր լինելը: Ինչպէս երեւում է, գնացել է ընկերներին մանրամասնութիւնները պատմելու:

ՕՍԻՊՈՎ. — Եւ ինչպէս վարպետութիւնով կատարեց իր դերը: Նշանակում է՝ նրանք բացի նրանից որ մահից չեն վախենում, այլ եւ իրենց անելիքը նախամտածած ու կանխահաշած է: Այդ վտանգաւոր է:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Այո՛, վտանգաւոր է. պէտք է վերջապէս մի բան տալ, եթէ ոչ լիսուն հազար: Իմ կարծիքով դոնէ պէտք է տասը հազար տալ, եթէ ուզում ենք ապահով լինել: Այս իմ կարծիքս է, անշուշտ դուք ձեր փորձառութիւնով շատ լաւ պիտի կարողանաք վարկեանի ծանրութիւնը կշռադատել:

ՕՍԻՊՈՎ. — (Մտածելով պտտում է. երկար լըռութիւն) Եւ ոչի՛նչ, ո՛չ մի կոպէկ չեմ տալ, թո՛ղ ումբն ու դրամը իրար հետ կուռեն՝ տեսնենք որը կը չաղթէ: Թաղաւորները իրենց զօրքերովն են խոնարհում դրամի առջեւ, եւ ես իմ միլիոններով պիտի ընկճեմ մի քանի սրիկաների առջեւ: Ո՛չ մի կոպէկ եւ ո՛չ մի կոպէկ: Գնա՛՛ վարձիր թաթարները: Հարիւր հազար ըսելի տրամադրում եմ այդ գործին: Թող հասկանան, որ Օսիպովի հետ դիւրաւ չի կարելի խաղ խաղալ: Գնա՛:

ԳԱՐԵԳԻՆ. — Գնում եմ, բայց եւ այնպէս չկաղմակերպւած զօրութիւնները դատապարտւած են ընկճելու նոյն իսկ թույլ կազմակերպութիւնների առջեւ: (Գնում է մինչեւ դուռը: Մանիա, Սաւա, Սոնիչկա, Արգուման ծուլով, լաց ու կոծով ներս են մտնում, ընդհանուր ցփոքութիւն):

ՏԵՍԱՐԱՆ Ժ.

ՄԱՆԻԱ.— Վա՞յ, տուններս քանդուեց, քանդուեց: (մագերը փետում, այս ու այն կողմ փայլում):

ՕՍԻՊՈՎ.— Ի՞նչ կա՞յ. ի՞նչ է պատահել:

ԱՐՁՈՒՄԱՆ.— Տուն մտան մի քանի զինւած մարդիկ:

ՕՍԻՊՈՎ.— Ձինւած մարդիկ... (այս ու այն կողմ է նայում):

ԳԱՐԵԳԻՆ.— Վա՞յ մեղ, կորանք: (փաշտում է մի անկիւն):

ՄԱՆԻԱ.— Վա՞յ տուններս քանդուեց: Ձաւակներս տարա՞ն: Կը մորթեն: Սաշա, Սոնիչկա, զառնուկներս: (բռնում է երեխաներին ու կրծփին պինդ սեղմում):

ՕՍԻՊՈՎ.— Ձա՛նգը, զա՛նգը, զաղտնի՛ր զանգը (վագում է դէպի գանգի կողմը եւ գանգահարում):

ՄԱՆԻԱ.— Վա՞յ տունս քանդուեց, զաւակներս: (լալիս է. լալիս են Սոնիչկան եւ Սաշան: Գարեգինը սեղմում է անկիւնում ու կկըգում: Արգումանը փորձեր է անում այս ու այն սեղանի տակ մտնել: Վա՞յ զաւակներս, տանելու են: (բոլորն էլ սարսափի մէջ են: Լուսինն մի քանի վայրկեան):

ՏԵՍԻԼ ԺԱ.

(Ներս են մտնում Միշա, Գրիշա, Նաում, Ստեօպկա. քիչ յետոյ եւ Ալեքսն ումը եւ ատրնանակ ձեռներին):

ՄԻՇԱ.— (վագելով ներս է մտնում, ատրնանակը ձեռքին եւ բեմի առաջի կողմում կանգնելով)

Ձեռները վե՛ր... Եւ ոչ մի չարժում: Ձեռները վե՛ր: (Ամենքը ձեռները վեր են բարձրացնում: Սոնիչկան տեսնելով միւսներին ինքն էլ հետեւում է նրանց ու ձեռները վերցնում է: Արգումանին, որ շունւած կանգնած է) Տօ՛, չե՞ս լսում: (արձակում է ատրնանակը) Ձեռները վե՛ր:

ԱՐՁՈՒՄԱՆ.— (Դողդողալով ձեռները բարձրացնում է) Աղա, ես էլ եմ ձեզանից:

ՄԻՇԱ.— Ոչ ոք տեղից չչարժւի: (Օսիպովին)

Դրամներդ, չո՛ւտ:

ՕՍԻՊՈՎ.— Տանը ոչինչ չունիմ. գրասենեակ եւ կէք, ստացէք:

ՄԻՇԱ.— Շո՛ւտ հարիւր հազարի չէք գրիւր: Կառավարիչդ էլ մօտդ է: Շո՛ւտ: (Օսիպով ծոցի գրքն առնելով հանում է չէֆի տետրը ու տալիս Գարեգինին) Շուտ գրիւր: Եթէ կեղծել ես, հոգիդ կը հանեմ: (Իր ընկերներին) Խուզարկեցէք մարդկանց եւ տըները:

ՍՏԵՕՊԿԱ.— (խուզարկում է Արգումանին) Տօ՛, չան որդի, որ ոչինչ չունես ինչո՞ւ ես ընկել էս տունը (մի երկու գլխին խփում է: Արգուման ընկնելով, մտնում է սեղանի տակը):

ՆԱՈՒՄ.— (Մանիային խուզարկում է: Հանում է քղբաղբաւները) Էս ո՛րքան դրամ ունի: Կեցցե՛ս տիկին:

ՄԻՇԱ.— Ձեռքերը վե՛ր:

ՆԱՈՒՄ.— (Աշխատում է Մանիայի մատնին հանել) Տօ՛, էս անտէրը դուրս չի գալիս:

ՍՏԵՕՊԿԱ.— (Նաումին) Մատը կտրի՛ր, մատը կտրի՛ր: (գնում է միւս սենեակը եւ գարդերի արկղը

բերելով) Ընկերներ, սրանք իրենց զարդերը սեղանի վրայ պատրաստի դրել են: Տօ՛, որտեղից դիտելք մենք գալու ենք: Ա՛յ լազաթ ունի: (դուրս է գնում):

ՄԱՆԻԱ.— Ո՛ւր էք տանում, անասուածներ, ո՛ւր էք տանում, հրաւէր ունիմ (վագում է դէպի Ստեօպկան):

ՄԻՇԱ.— Տեղներդ անշարժ: (կրակում է Մանիայի վրայ):

ՄԱՆԻԱ.— (Ընկնում է միջ արձակելով) Վա՛յ, մեռա՛յ...

ՄԻՇԱ.— Ձեռքերը վե՛ր...

ՍՈՆԻՉԿԱ.— Վա՛յ, մամա ջան (ընկնում է մօր վրայ, ուժից գնում):

ՄԻՇԱ.— Շուտ դրիւր վերջացուր, թէ չէ գրնդակը եկաւ: Տղերք, ոչ ոքի մի թողէք՝ ոչ ներս ոչ դուրս: Ոսկեղէն, արծաթեղէն, դրամեղէն՝ բոլորն էլ վերցրէք:

ՕՍԻՊՈՎ.— (Ինքն իրան) Ուշացան. ա՛յ քեզ դադտնի դա՛նդ:

ԳՐԻՇԱ.— (Որ մինչեւ այդ ուրիշ սենեակում էր վերադառնում է մի մեծ կապոցով) Ես իմ բեռս կապեցի:

ՄԻՇԱ.— (Գարեգինին) Շո՛ւտ:

ԳՐԵԳՐԻՆ.— (Դողդողալով) Ա՛ռ, պարոն:

ՄԻՇԱ.— Դէ՛ տո՛ւր (առնում է չէֆը կարդում տալիս է Օսիպովին ստորագրելու) Ստորագրի՛ր: Ձեռքերը վե՛ր (Գարեգին բարձրացնում է: Բեմի յետեւից ատրճանակի ձայն է գալիս) Այս ի՞նչ ձայն է. ձեռքերը վե՛ր: (Ներս են մտնում Նաում, Ստեօպկա մէկական կապոցով):

ԱԼԵՔՕ.— Տղայք, կորած ենք, ոստիկանները եկան. մէկին սպանեցի:

ՄԻՇԱ.— Բաջացէ՛ք տղայք, մի խնայէ՛ք ամենքին էլ կոտորեցէ՛ք:

ՕՍԻՊՈՎ.— (Ալեֆօին) Դու է՞լ...

ԱԼԵՔՕ.— Ես էլ աղա ջան, ... (դրսից ատրճանակի ձայն: Դուրս է գնում):

ՄԻՇԱ.— Ձեզ տեսնեմ, տղայք: (Ներս են մտնում երկու ոստիկան կրակելով) Համազարկ, տղայք, համազարկ: (Իրար վրայ արձակում են: Մի-եան աջ ու ձախ կրակում է): Ամենքին էլ մի խնայէ՛ք: Ռումբերը քցէ՛ք, ռումբերը. տունը կրակեցէ՛ք. (Նաում դէպի բեմի դուրսը ումբ է փցում, Ստեօպկան՝ բեմի մէջը):

ՍՏԵՕՊԿԱ.— (Կրակում է ոստիկանի վրայ, որը ընկած տեղից կրակում է իրան: Ընկնում է) Վա՛յ ես մեռա՛յ: (Իրար վրայ կրակում են: Հետզհետէ ընկնում են Նաում, Գրիշա, Օսիպով եւ Գարեգին. Սա-եա մտնում է սեղանի տակ: Մի փանի ատրճանակ էլ արձակում է Միշան: Չայները խաղաղում են):

ՄԻՇԱ.— (Իր շուրջը նայելով եւ գայրացած) Ա՛յս էր մեր վերջը: Մուրճն ու բահն են կեանքը գեղեցկացնում եւ ոչ բռնի չէքն ու ատրճանակը: (ատրճանակը եւ չէֆը գայրացած խփում է գետին) Կախաղա՛ն, կախաղա՛ն. ալս նախճիրներէից չատուջն է ինձ արժանի: (գնում է):

ՀԱՐԱԳՈՅԸ

ՎԵՐՁ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0367252

Ս. Դ. ՀՆԶ. ԿՈՒՍ. ԱՄԵՐԻԿԱՅԷ ՇՐՋԱՆԻ ԳՈՐԾԱԴԻՐ
ՔԱՆՁՆԱԽՍԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

- 1.— Գործ. Գառակարգը Ս. ՍԱՊԱՀ-ԳԻՒԼԵԱՆ
- 2.— Հաւսէ ԱՍՕ
- 3.— Կարմիր Օրեր ԱՍՕ
- 4.— Կղեր, Կրօն, Եկեղեցի եւ
Ընկերվարութիւն Ս. Խ. Մ. ԳԵԼՕՖԵԱՆՅ
- 5.— Առանց Հայրենիքի Մարդը ԷՎԷՐԵԹ ՀԵՅԼԷ
- 6.— Արեան Համապարհով ԳՐԻԳՈՐ ԵՂԻԿԵԱՆ
- 7.— Հարազատներ (Թատերգ.) Գ. ԵՂԻԿԵԱՆ
- 8.— Սարիք Գ. ԵՂԻԿԵԱՆ
- 9.— Նորագոյն Սահմանադրական
Իրաւունքը Ե. ՍԱՖԵ
- 10.— Բացառիկ «Երիտասարդ Հայաստան»
- 11.— Արեան Համբայէն
- 12.— Կայծ Ս. Դ. ՀՆԶ. Կուս. Գործունէութիւնից
Բ. Տպագրութ. Ս. Մ. Խ. ԳԵԼՕՖԵԱՆՅ
- 13.— Պատերազմին Սկիզբը եւ
Վախճանը Յ. ԲԱՐԵՋԱՆԵԱՆ
- 14.— Քսան Կախազաններ
- 15.— Պատասխանատուները Ս. ՍԱՊԱՀ-ԳԻՒԼԵԱՆ
- 16.— Սօցիալիզմ եւ Հայրենիք Ս. ՍԱՊԱՀ-ԳԻՒԼԵԱՆ
- 17.— Հուղուարիստները ՓԱՐԱՄԱՋ
- 18.— Փոքր-Հայքի Յիշատակներ
Ս. ՍԱՊԱՀ-ԳԻՒԼԵԱՆ
- 19.— Արեւնակ եւ Արքայաւ Ս. ՍԱՊԱՀ-ԳԻՒԼԵԱՆ